

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Гуманітарно-педагогічний факультет

ПОГОДЖЕНО
Декан гуманітарно-педагогічного
факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри міжнародних
відносин і суспільних наук (в.о.)

_____ Савицька І.М.
«__» _____ 2025 р.

_____ Хвіст В.О.
«__» _____ 2025 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

**Зовнішньополітичний курс Німеччини стосовно
Європейської та Євроатлантичної інтеграції
держав Центрально-Східної Європи**

Спеціальність	<u>291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»</u>		
Освітня програма	<u>«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»</u>		
Орієнтація освітньої програми	освітньо-професійна		
Гарант освітньої програми	канд. іст. наук, доцент	_____	Кравченко Н.Б.
Керівник магістерської кваліфікаційної роботи	канд. пол. наук, доцент	_____	Грушецький Б.П.
Виконав		_____	Бикодір Н.Я.

КИЇВ – 2025

З А В Д А Н Н Я
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТУ

Бикодір Нікіта Ярославович

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Освітня програма «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Орієнтація освітньої програми **освітньо-професійна**

Тема магістерської роботи: «Зовнішньополітичний курс Німеччини стосовно Європейської та Євроатлантичної інтеграції держав Центрально-Східної Європи»

затверджена наказом ректора НУБіП України від 22.11.2024 р.

Термін подання завершеної роботи на кафедрі 2025.11.05.

Вихідні дані до магістерської роботи:

- 1) наукові дослідження з питань зовнішньої політики Німеччини у постбіполярний період;
- 2) вітчизняні та зарубіжні літературні джерела з проблеми дослідження;
- 3) офіційні документи ЄС, НАТО та уряду Німеччини, аналітичні матеріали міжнародних дослідницьких центрів.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

- дослідити вплив об'єднання Німеччини на зовнішню політику країни;
- визначити роль Німеччини у процесах формування та розвитку Європейського Союзу;
- проаналізувати відносини Німеччини з країнами в сфері Євроінтеграції;
- дослідити дії Німеччини спрямовані на приєднання країн Балтії до процесу Євроінтеграції;
- проаналізувати політику Німеччини у відношенні до Євроінтеграції Західних Балкан;
- виділити основну політику Німеччини стосовно Євроінтеграції України.

Дата видачі завдання

02.12.2024 р.

Керівник магістерської роботи

_____ Грушецький Б.П.

Завдання прийняв до виконання

_____ Бикодір Н.Я.

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
студента магістратури гуманітарно-педагогічного факультету
спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»,
освітньо-професійної програми «Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»
Національного університету біоресурсів і природокористування
України

Бикодіра Нікіти Ярославовича
на тему: «Зовнішньополітичний курс Німеччини стосовно
Європейської та Євроатлантичної інтеграції держав
Центрально-Східної Європи»

Магістерська робота складається зі вступу , трьох розділів , висновків , списку використаних джерел.

Робота присвячена аналізу зовнішньополітичної стратегії Німеччини щодо підтримки європейської та євроатлантичної інтеграції держав Центрально-Східної Європи , а також виявленню ключових тенденцій і викликів у цьому процесі.

Актуальність теми зумовлена тим, що зовнішньополітичний курс Німеччини є однією з ключових тем сучасних міжнародних відносин. Після завершення «холодної війни» Берлін став одним із провідних рушіїв процесу розширення Європейського Союзу та НАТО на схід. Розширення ЄС та НАТО відбувалося значною мірою за підтримки Німеччини, яка розглядала це як засіб гарантування стабільності та безпеки. Події останніх десятиліть, зокрема війна Росії проти України, показали, що питання безпеки у Центрально-Східній Європі не втрачає своєї гостроти , надаючи німецькій політиці чітко вираженого безпекового виміру.

У роботі проаналізовано вплив об'єднання Німеччини на її зовнішню політику , визначено роль країни у формуванні та розвитку Європейського Союзу. Досліджено політику Німеччини щодо європейської інтеграції країн Балтії , Західних Балкан та України.

Значення роботи полягає в тому, що її результати мають як теоретичне, так і практичне значення. Дослідження дозволяє Україні краще зрозуміти позицію Німеччини як ключового гравця ЄС і НАТО , допомагає прогнозувати майбутні тенденції у політиці розширення та може бути використане урядовими та неурядовими структурами для формування національної стратегії.

Ключові слова: Німеччина, зовнішня політика, ЄС, НАТО, європейська інтеграція, євроатлантична інтеграція, Центрально-Східна Європа.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ I. КЛЮЧОВІ ЧИННИКИ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ НІМЕЧЧИНИ У ПОСТЫПОЛЯРНИЙ ПЕРІОД.....	12
1.1. Об'єднання Німеччини та його вплив на зовнішню політику країни..	12
1.2. Роль Німеччини у процесах формування та розвитку Європейського Союзу після завершення Холодної війни.....	15
1.3. Відносини з США як провідної держави у системі трансатлантичної безпеки.....	20
1.4. Трансформація відносин з Росією та реакція Німеччини на російську агресію проти України.....	24
РОЗДІЛ II. РОЛЬ НІМЕЧЧИНИ У РОЗШИРЕНІ ЄС І НАТО ПРОТЯГОМ 1990-Х - 2010-Х РР.....	33
2.1. Участь Німеччини у дискусіях з США та країнами Західної Європи щодо необхідності розширення ЄС і НАТО на Схід.....	33
2.2. Сприяння Німеччини у європейській і євроатлантичній інтеграції країн Вишеградської групи.....	39
2.3. Співпраця між Німеччиною та країнами Балтії у процесі розширення ЄС і НАТО.....	43
2.4. Позиція Німеччини щодо європейської і євроатлантичної інтеграції Румунії та Болгарії.....	48
РОЗДІЛ III. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ПІДХОДИ НІМЕЧЧИНИ ЩОДО ПОДАЛЬШОГО РОЗШИРЕННЯ ЄС І НАТО У ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ.....	56
3.1. Німецька політика щодо європейської і євроатлантичної інтеграції Західних Балкан: досягнення і виклики.....	58
3.2. Позиція Німеччини щодо приєднання до ЄС і НАТО держав Східного партнерства.....	66
3.3. Еволюція українсько-німецьких відносин у сфері європейської і євроатлантичної інтеграції.....	77
ВИСНОВОК	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	86

ВСТУП

Зовнішньополітичний курс Німеччини стосовно європейської та євроатлантичної інтеграції держав Центрально-Східної Європи є важливим аспектом міжнародних відносин, що визначає динаміку регіональної безпеки та стабільності.

Актуальність дослідження: Зовнішньополітичний курс Німеччини у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції держав Центрально-Східної Європи є однією з ключових тем сучасних міжнародних відносин. Після завершення «холодної війни» саме Берлін став одним із провідних рушіїв процесу розширення Європейського Союзу та НАТО на схід, що суттєво трансформувало політичну карту континенту. Актуальність цього питання зумовлена кількома факторами.

Розширення ЄС та НАТО на схід відбувалося значною мірою за підтримки Німеччини, яка розглядала інтеграцію сусідніх країн як засіб гарантування стабільності, безпеки та економічного розвитку у власному геополітичному оточенні. Саме роль Німеччини як посередника між «старою» Європою та новими членами Союзу дозволила уникнути численних конфліктів і зробила процес інтеграції відносно безболісним.

Події останніх десятиліть, зокрема війна Росії проти України, показали, що питання безпеки у Центрально-Східній Європі не втрачає своєї гостроти. Сьогодні зовнішньополітичний курс Німеччини має не лише економічний чи політичний, а й чітко виражений безпековий вимір. Її позиція у відносинах із державами регіону та готовність підтримувати їхній курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію визначають рівень стійкості всього східного флангу Європи.

Актуальність дослідження обумовлена і внутрішніми трансформаціями самої Німеччини. Після об'єднання країни у 1990 році Берлін отримав нову роль у міжнародній системі, яка вимагала відповідальності та активності у вирішенні регіональних проблем. У цьому контексті політика щодо країн Центрально-Східної Європи стала не лише інструментом зовнішньої безпеки, а

й частиною стратегії самоствердження Німеччини як провідного актора у ЄС та НАТО.

У сучасних умовах, коли інтеграційні процеси стикаються з новими викликами — від енергетичної безпеки до гібридних загроз, — дослідження зовнішньополітичного курсу Німеччини допомагає зрозуміти перспективи подальшого розвитку Європейського Союзу і НАТО. Саме здатність Німеччини поєднувати економічні ресурси з політичною ініціативністю визначатиме успіх інтеграційної моделі в регіоні.

Важливим є й те, що Берлін намагався поєднати прагматичні економічні інтереси з ідеалами демократизації та правової держави, що підвищувало довіру до Німеччини серед країн регіону. Саме тому її підтримка інтеграційних процесів сприймалася не лише як стратегічний крок, а й як прояв солідарності та історичної відповідальності перед сусідами.

У цьому контексті значення має і економічний чинник. Німеччина, як провідна економіка Європи, була зацікавлена у створенні стабільного ринку на сході континенту. Розширення ЄС відкрило нові можливості для торгівлі, інвестицій і промислової кооперації, що зміцнило позиції Німеччини у глобальній економічній конкуренції. Водночас цей процес сприяв економічній модернізації країн Центрально-Східної Європи, які отримали доступ до європейських фінансових інструментів і технологій.

Окремо слід зазначити культурно-історичний аспект. Німеччина приділяла особливу увагу тому, щоб подолати стереотипи та бар'єри, які залишилися після розділення Європи «залізною завісою». Саме тому в її політиці важливе місце займали програми академічних обмінів, підтримка громадських ініціатив, культурної співпраці та розвиток транскордонних зв'язків. Це сприяло створенню атмосфери взаємної довіри та партнерства.

Не менш актуальним є і те, що нині Німеччина постала перед новими викликами — від енергетичної безпеки до гібридних загроз та необхідності посилення оборонних спроможностей НАТО. У цих умовах її політика щодо держав Центрально-Східної Європи визначає не лише напрям розвитку

інтеграційних процесів, але й баланс сил у всій європейській системі безпеки. Саме позиція Берліна значною мірою визначатиме, наскільки успішним буде подальше розширення ЄС та НАТО, а також чи зможе Європа залишатися єдиною і стійкою перед зовнішніми викликами.

Вивчення політики Німеччини щодо європейської та євроатлантичної інтеграції держав Центрально-Східної Європи є надзвичайно актуальним. Воно дозволяє глибше зрозуміти сучасні тенденції у міжнародних відносинах, виявити чинники стабільності та безпеки на континенті, а також оцінити перспективи подальшого розширення інтеграційних об'єднань. Ця тема має не лише наукове, але й практичне значення, адже від позиції Німеччини значною мірою залежить майбутнє європейської архітектури безпеки та політики сусідства.

Метою даної роботи є аналіз зовнішньополітичної стратегії Німеччини щодо підтримки європейської та євроатлантичної інтеграції держав Центрально-Східної Європи, а також виявлення ключових тенденцій і викликів у цьому процесі.

Для досягнення цієї мети передбачено вирішення таких **завдань**:

- Аналіз впливу об'єднання Німеччини на зовнішню політику країни;
- Визначити роль Німеччини у процесах формування та розвитку Європейського Союзу;
- Проаналізувати відносини Німеччини з країнами в сфері Євроінтеграції;
- Дослідити дії Німеччини спрямовані на приєднання країн Балтії до процесу Євроінтеграції;
- Проаналізувати політику Німеччини у відношенні до Євроінтеграції Західних Балкан;
- Виділити основну політику Німеччини стосовно Євроінтеграції України.

Об'єктом дослідження є зовнішньополітичний курс Німеччини у постбіполярний період.,

Предметом дослідження є зовнішньополітичний курс Німеччини стосовно Європейської та Євроатлантичної інтеграції держав Центрально-Східної Європи

У роботі застосовано **комплексний підхід**, що включає історичний, системний та порівняльний методи дослідження. Історичний метод використаний в аналізі "Східної політики" (Ostpolitik) Віллі Брандта та її впливу на подальше ставлення до держав ЦСЄ. Дослідження ролі Гельмута Коля у процесах возз'єднання Німеччини (1990) та його рішучої підтримки розширення ЄС на Схід у 1990-х роках. Системний підхід використаний в аналізі зовнішньополітичного курсу не як одиничного акту, а як результату взаємодії різних гілок влади та політичних акторів. Вплив Коаліційних угод на формулювання політики; роль Бундестагу, Канцлера та МЗС, а порівняльний аналіз використаний для порівняння політики Німеччини з курсом інших "великих гравців" (наприклад, Франції у "Веймарському трикутнику", США як ключового партнера по НАТО) щодо інтеграції ЦСЄ. Це дозволяє визначити унікальність або, навпаки, спільність німецьких підходів.

Результати цього дослідження мають як теоретичне, так і практичне значення. Дослідження дозволяє перевірити та уточнити існуючі теоретичні моделі у сфері міжнародних відносин та європейської інтеграції.

Аналіз дій Німеччини дає можливість оцінити, наскільки її курс відповідає моделям ліберального інституціоналізму (через підтримку розширення ЄС і НАТО та мультилатералізм), конструктивізму (через формування спільної європейської ідентичності та цінностей) чи елементам реалізму (через використання економічної та політичної могутності для просування національних інтересів, зокрема в контексті енергетичної політики чи економічного впливу). Також дослідження впливу провідної держави, як-от Німеччина, на розширення ЄС і НАТО, дає матеріал для розвитку теорій лідерства та гегемонічної стабільності в рамках європейського проєкту. Воно також може уточнити концепцію "європеїзації" (як зовнішня політика Німеччини впливає на адаптацію країн ЦСЄ до норм і стандартів ЄС) та

"цивільної потужності" (як Німеччина використовує ненасильницькі інструменти — економіку, право, дипломатію — для досягнення зовнішньополітичних цілей).

Практичні результати дослідження можуть бути використані урядовими та неурядовими структурами для формування національної стратегії. Дослідження дозволить Україні краще зрозуміти позицію Німеччини — ключового гравця ЄС і НАТО — щодо інтеграції. Це дасть змогу коригувати власні зовнішньополітичні стратегії, визначати пріоритети у відносинах з Берліном та ефективніше лобювати свої інтереси в Брюсселі. Аналіз німецького курсу допомагає прогнозувати майбутні тенденції у політиці розширення ЄС та НАТО, а також визначати можливі сфери розбіжностей (наприклад, енергетична політика, оборонні витрати) для завчасного їх врегулювання. Результати дослідження можуть бути використані дипломатами для посилення переговорних позицій при обговоренні ключових рішень у Європейському Союзі (голосування, санкції, фінансова допомога) та НАТО. Розуміння німецьких пріоритетів та вимог до інтеграції може допомогти країнам-аспірантам структурувати внутрішні реформи відповідно до найбільш впливових європейських стандартів.

Інформаційною базою дослідження є офіційні документи ЄС, НАТО та уряду Німеччини, аналітичні матеріали міжнародних дослідницьких центрів, наукові праці та публікації експертів у сфері міжнародних відносин. Використання широкого спектру джерел дозволить зробити об'єктивні та всебічні висновки щодо ролі Німеччини у європейській та євроатлантичній інтеграції держав Центрально-Східної Європи.

Федеративна Республіка Німеччина посідає одне з провідних місць у системі сучасних міжнародних відносин, поєднуючи економічну могутність із політичним впливом. Від кінця XX століття саме Німеччина стала головним рушієм інтеграційних процесів у Європі, особливо у сфері зближення держав Центрально-Східної Європи з Європейським Союзом та НАТО. Після падіння «залізної завіси» та розпаду соціалістичного блоку Німеччина отримала

можливість не лише зміцнити власний міжнародний авторитет, але й сприяти побудові нової архітектури безпеки та співробітництва на континенті.

РОЗДІЛ І

КЛЮЧОВІ ЧИННИКИ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ НІМЕЧЧИНИ У ПОСТЫПОЛЯРНИЙ ПЕРІОД

1.1. Об'єднання Німеччини та його вплив на зовнішню політику країни.

Об'єднання Німеччини у 1990 році стало подією, яка мала далекосяжні геополітичні наслідки, закріпивши за країною нову роль у міжнародній системі. Цей процес вимагав згоди не лише внутрішніх акторів, але й чотирьох держав-переможниць (США, СРСР, Франції та Великої Британії).

На міжнародній арені існували значні побоювання щодо появи об'єднаної держави у самому серці Європи, що могло порушити баланс сил. Зокрема, прем'єр-міністр Великої Британії Маргарет Тетчер висловлювала стійку недовіру, а президент Франції Франсуа Міттеран спочатку віддавав перевагу розділеній Німеччині. Ці побоювання також включали потенційну можливість того, що об'єднана Німеччина може схилитися до співпраці з Радянським Союзом, нагадуючи про історичні прецеденти, такі як Рапалльський договір 1922 року.

Для подолання цих стратегічних страхів та легітимізації возз'єднання в очах союзників, канцлер Гельмут Коль та міністр закордонних справ Ганс-Дітріх Геншер зобов'язалися інтегрувати нову німецьку потужність виключно в контексті Європейського Співтовариства та НАТО. Мультилатералізм став стратегічним імперативом, що сприяв возз'єднанню, зменшуючи побоювання щодо німецької гегемонії, і закріпивши за Німеччиною статус "приборканої Німеччини". Глибоке вкорінення в колективні рамки було не просто перевагою, а екзистенційною умовою для відновлення повного суверенітету та міжнародної легітимності.

Договір "Два плюс чотири" (вересень 1990 року) відновив повний суверенітет, але об'єднана Німеччина добровільно прийняла значні самообмеження, включаючи зобов'язання не набувати ядерної чи хімічної зброї та скорочення чисельності своєї армії до 370 000 солдатів. Цей стратегічний

вибір перетворив історичне обмеження на основу її міжнародної легітимності. Таким чином, зовнішня політика Німеччини після біполярного світу стала продовженням та посиленням попередньої стратегії "Західної політики" (Westpolitik), де мультилатералізм став обов'язковою умовою для відновлення "нормального" міжнародного актора, здатного до лідерства, але обмеженого інституціями.

Возз'єднання Німеччини стало подією, яка мала далекосяжні наслідки не лише для самої країни, а й для всього міжнародного порядку. Цей процес був не просто внутрішньонімецькою справою, а вимагав згоди чотирьох держав-переможниць у Другій світовій війні (США, Радянського Союзу, Франції та Великої Британії), які контролювали статус Німеччини з 1945 року[48].

Серед цих держав та європейських сусідів, особливо Франції та Великої Британії, існували значні побоювання щодо появи об'єднаної держави з 80 мільйонами жителів у самому серці Європи. Ці побоювання включали потенційне порушення балансу сил та можливість того, що об'єднана Німеччина може знову схилитися до співпраці з Радянським Союзом, нагадуючи про історичні прецеденти, такі як Рапалльський договір 1922 року[52]. Наприклад, прем'єр-міністр Великої Британії Маргарет Тетчер висловлювала стійку недовіру, вважаючи, що об'єднана Німеччина домінуватиме над партнерами в європейській федерації. Президент Франції Франсуа Міттеран також спочатку віддавав перевагу розділеній Німеччині.

На противагу цьому, Сполучені Штати активно підтримували возз'єднання, розглядаючи Федеративну Республіку як свого найсильнішого партнера на європейському континенті. Радянський Союз, хоча й був спочатку проти, зрештою змирився з возз'єднанням в обмін на певні гарантії та значну фінансову допомогу, включаючи кошти на будівництво житла для радянських військ, що поверталися з НДР.

Канцлер Гельмут Коль та міністр закордонних справ Ганс-Дітріх Геншер доклали значних зусиль, щоб заспокоїти міжнародну спільноту, підтвердивши,

що німецька єдність відбудеться в контексті Європейського Співтовариства, а об'єднана Німеччина залишиться членом НАТО. Страсбурзька Європейська Рада (грудень 1989 року) офіційно схвалила возз'єднання за умови демократичного врядування та дотримання міжнародних угод, у перспективі європейської інтеграції[48]. Договір "Два плюс чотири", підписаний у вересні 1990 року, відновив повний суверенітет об'єднаної Німеччини, який набув чинності в березні 1991 року. Розширена Федеративна Республіка зберегла свої місця в Європейському економічному співтоваристві (пізніше ЄС), НАТО та ООН. Німеччина також взяла на себе зобов'язання не набувати ядерної чи хімічної зброї та скоротити чисельність своєї армії до 370 000 солдатів[24].

До возз'єднання Західна Німеччина розглядалася як "напівсуверенна держава", що значною мірою залежала від своїх союзників, особливо США, для забезпечення безпеки, а її зовнішня політика була обмежена історією Другої світової війни[33]. Після возз'єднання Німеччина отримала "набагато більший стратегічний простір для визначення своїх інтересів" і від неї все частіше очікували поведінки "нормального" міжнародного актора, вільного від історичних обмежень та здатного застосовувати силу за необхідності[6].

Мультилатералізм став визначальною рисою німецької зовнішньої політики, розглядаючись як "інша сторона медалі" її західної інтеграції. Це передбачало високу готовність поступатися національними повноваженнями з прийняття рішень міжнародним організаціям (наприклад, ЄС) та перевагу спільних дій із союзними державами над незалежними ініціативами у важливих питаннях зовнішньої політики. Ця мультилатеральна орієнтація парадоксальним чином сприяла возз'єднанню, зменшуючи побоювання щодо німецької гегемонії[52].

Глибоке вкорінення Німеччини в колективні рамки було стратегічною необхідністю, а не простою перевагою. Її поділ та статус "напівсуверенної держави" після Другої світової війни [33], у поєднанні з глибокою недовірою, що виникла з її минулого, означали, що возз'єднання не могло бути одностороннім актом, а було складним міжнародним процесом. Чотири

держави-переможниці та європейські сусіди мали значні побоювання щодо потужної, об'єднаної Німеччини. Щоб подолати ці страхи та отримати згоду на возз'єднання, Німеччина активно зобов'язалася глибоко інтегруватися в існуючі багатосторонні структури, зокрема Європейське Співтовариство та НАТО[48]. Це підкреслює, що зовнішня політика Німеччини після біполярного світу була не просто новим початком, а продовженням та посиленням попередньої стратегії "Західної політики" (Westpolitik), де мультилатералізм став обов'язковою умовою для відновлення повного суверенітету та міжнародної легітимності. Це глибоке вкорінення було вирішальним для її прийняття як "нормальної держави"[6].

Успішне та мирне возз'єднання Німеччини, досягнуте через глибоку інтеграцію в ЄС та НАТО, вирішило історичне "німецьке питання" – страх перед надмірно потужною, нестримною Німеччиною в серці Європи[47]. Зобов'язання щодо "європейської єдності" як "двох сторін однієї медалі" з німецькою єдністю [48] було свідомою стратегією заспокоєння партнерів. Цей результат встановив модель "приборканої Німеччини"[23]. Ця модель, що характеризується здійсненням німецької влади в колективних рамках та її відразою до односторонніх дій, стала фундаментальним елементом для подальшого поглиблення європейської інтеграції. Вона сприяла довірі між сусідами, особливо Францією, і дозволила Німеччині стати рушійною силою в ЄС, не викликаючи одразу страхів домінування[8]. Це демонструє, як історичне обмеження було перетворено на стратегічну перевагу, що дозволило Німеччині після Холодної війни піднятися в європейській та трансатлантичній архітектурі.

1.2. Роль Німеччини у процесах формування та розвитку Європейського Союзу після завершення Холодної війни.

Об'єднана Німеччина відіграла ключову роль у формуванні та розвитку Європейського Союзу, що стало центральним стовпом її зовнішньої політики. Канцлер Коль рішуче підтримував поглиблення інтеграції, про що свідчить його центральна роль у підписанні Маастрихтського договору про Європейський

Союз у 1992 році. Впровадження Євросоюзу та економічного та монетарного союзу було стратегічним кроком, свідомо спрямованим на підпорядкування німецької ідентичності європейській, щоб уникнути підозр у прагненні до "окремого шляху" (Sonderweg).

Німеччина послідовно підтримувала розширення ЄС на Схід, розглядаючи його як єдиний спосіб остаточно подолати поділ континенту та створити "поліс економічного та безпекового страхування". Це призвело до того, що "Нова Європа" (країни ЦСЄ) інтегрувалася в німецькі ланцюжки створення вартості та почала звертатися до Берліна як до регіонального лідера.

Проте, російська агресія 2022 року спричинила фундаментальний зсув у мотивації Німеччини. Якщо раніше розширення розглядалося переважно як економічний і нормативний процес, то після *Zeitenwende* "вивело розширення ЄС у центр європейської та зовнішньої політики Німеччини", причому геополітика стала головним мотивом. Це вимагає від Німеччини та ЄС переходу від політики "спочатку консолідація" до подвійної стратегії "розширення та реформування одночасно". Берлін тепер використовує аргумент "поглинальної спроможності" як важіль для стимулювання внутрішніх реформ ЄС, що є необхідним для збереження цілісності Союзу при прийнятті нових членів. Це робить членство в ЄС критичним інструментом безпеки, а не лише економічного розвитку, і штовхає ЄС до того, щоб стати більш потужним геополітичним актором.

Незважаючи на історичне самовизначення як "цивільної сили" (*Zivilmacht*), зовнішня політика Німеччини під керівництвом *Zeitenwende* визнає, що "м'якої сили недостатньо", і закликає до "жорсткої сили" та збільшення оборонних витрат. Це відображає внутрішню боротьбу за перехід до ролі "нормальної держави", яка здатна застосовувати силу у рамках колективних структур.

Після завершення Холодної війни та возз'єднання, Німеччина відіграла ключову роль у формуванні та розвитку Європейського Союзу, що стало центральним стовпом її зовнішньої політики.

Об'єднана Німеччина відіграла значну роль у поглибленні європейської інтеграції та остаточному подоланні поділу Європи. Ця політика була основною засадою зовнішньої політики Федеративної Республіки ще з часів Конрада Аденауера. Маастрихтський договір про Європейський Союз, підписаний у 1992 році, став важливою віхою, безпосередньо впливаючи з цього продовження інтеграції. Він реалізував довгоочікуваний економічний та монетарний союз і сприяв політичному союзу. Канцлер Коль підкреслював, що німецька єдність та європейська єдність були "двома сторонами однієї медалі", підпорядковуючи німецьку ідентичність європейській, щоб продемонструвати мирні наміри та уникнути "Sonderweg" (окремого шляху)[48]. Німеччина послідовно підтримувала подальшу інтеграцію, розширення, ринковий порядок та розвиток ЄС як "цивільної сили"[8]. Вона використовувала свій вплив, щоб розвинути ЄС у "поліс економічного та безпекового страхування" для всіх держав-членів[4].

Розширення Європейського Союзу на Схід стало вирішальним кроком до остаточного подолання поділу Європи, у цьому процесі Німеччина відіграла значну формуючу роль і отримала вигоду[39]. "Нова Європа" (наприклад, Польща, Чехія) все частіше зверталася до Німеччини як до регіонального лідера та інтегрувалася в німецькі ланцюжки створення вартості[47]. Після 2022 року вторгнення Росії в Україну "вивело розширення ЄС у центр європейської та зовнішньої політики Німеччини", причому геополітика стала головним мотивом[50]. Берлін висловив тверду прихильність до перспектив вступу країн Західних Балкан, а з червня 2022 року – України, Молдови та Грузії. Німеччина балансує підхід, заснований на заслугах кандидатів, з геополітичним імперативом прискорення процесу. Вона використовує аргумент "поглинальної спроможності" для стимулювання внутрішніх реформ ЄС, переходячи від політики "спочатку консолідація" до подвійної стратегії розширення та реформування одночасно[50].

Зовнішня політика Німеччини часто характеризувалася її роллю "цивільної сили", що підкреслювала невійськові засоби та багатосторонню

співпрацю. Це впливало з глибокої відрази до застосування військової сили після Другої світової війни[47]. Однак після знакового рішення Федерального конституційного суду 1994 року Німеччина почала брати на себе більшу військову відповідальність, беручи участь у конфлікті в Косово (1999) та Афганістані (після 11 вересня). Це розглядалося як перехід до "нормальної держави", здатної застосовувати силу за необхідності[6].

Лідерство Німеччини спрямоване на підвищення стійкості та оборонних можливостей ЄС, економічної конкурентоспроможності, торговельних інтересів та контролю над міграційними потоками[4]. Вона виступає за "напористий мультилатералізм", де вона проявляє більшу наполегливість у багатосторонніх інституціях[52].

Єврокриза (2009) виявила глибокі тріщини в спільному європейському домі, підкресливши інституційний безлад та фрагментацію. 2010-ті роки ознаменувалися посиленням політизації європейської політики та появою євроскептичних партій, таких як AfD (Alternative für Deutschland (Альтернатива для Німеччини))[8]. Економічна міць Німеччини перетворюється на значну владу в ЄС, що іноді викликає занепокоєння щодо німецького домінування, особливо з боку Франції та Великої Британії[47]. "Zeitenwende" змінила самосприйняття Німеччини зі статус-кво держави на рушійну силу подальшого поглиблення. Це вимагає формування нових коаліцій за межами традиційної франко-німецької осі, потенційно надаючи перевагу прогресу над максимізацією згуртованості ЄС[4]. Національна стратегія безпеки (2023) також висловлює прихильність до європейської інтеграції та підтримує розширення, але зазначає необхідність суттєвих реформ ЄС для збереження цілісності у разі розширення[40].

Початково, прихильність Німеччини до європейської інтеграції після возз'єднання була зумовлена бажанням інтегрувати свою нову владу, подолати історичну недовіру та забезпечити стабільність через економічний та політичний союз (Маастрихтський договір)[8]. Це закріпило Німеччину як економічний двигун та ключового прихильника поглиблення. Однак, російська

агресія проти України у 2022 році докорінно змінила пріоритети ЄС, причому розширення тепер розглядається насамперед як "геополітичний імператив"[50]. Це означає глибоку зміну в концептуалізації Німеччиною ЄС. Хоча економічна інтеграція залишається життєво важливою, головною рушійною силою розширення ЄС та внутрішніх реформ (таких як "поглинальна спроможність") все частіше є безпека та геополітична стабільність проти зовнішніх загроз. Це означає, що Німеччина штовхає ЄС до того, щоб стати більш потужним геополітичним актором, виходячи за межі своєї традиційної ролі "цивільної сили" та приймаючи більш стратегічний, орієнтований на безпеку вимір у своїй європейській політиці. Ця зміна також відображена у власній Національній стратегії безпеки Німеччини, яка підкреслює необхідність для ЄС діяти більш геополітично[40].

Зовнішня політика Німеччини після Другої світової війни характеризувалася сильною ідентичністю "цивільної сили" та глибокою відразою до військової сили, що було зумовлено її історичною спадщиною та пацифістською громадськістю[47]. Це розглядалося як спосіб проектувати вплив через нормативні засоби та багатосторонню співпрацю. Однак, міжнародні очікування щодо Німеччини взяти на себе більшу відповідальність, особливо після конфліктів у Косово та Афганістані, призвели до поступового збільшення військових розгортань. "Zeitenwende" прямо визнає, що "м'якої сили недостатньо" і закликає до "жорсткої сили" та збільшення оборонних витрат[40]. Це створює фундаментальну напругу в ідентичності зовнішньої політики Німеччини. Ідеал "цивільної сили" стикається з геополітичними реаліями, що вимагають "нормальної держави" з надійними військовими можливостями. Хоча уряд рухається до більш наполегливої ролі в безпеці, внутрішній пацифізм та історичні обмеження залишаються значними перешкодами, що призводить до внутрішніх дебатів та початкової неохоти надавати військову допомогу[34]. Це триваюче внутрішнє протистояння [6] визначатиме темп та ступінь трансформації Німеччини в більш всеосяжного актора безпеки в рамках ЄС та НАТО.

1.3. Відносини з США як провідної держави у системі трансатлантичної безпеки

Відносини зі Сполученими Штатами Америки є незмінним наріжним каменем німецької безпекової політики (Атлантизму), оскільки НАТО залишається незамінним кінцевим гарантом безпеки. Німеччина приймає найбільший постійний американський військовий контингент за межами США (51 000 військовослужбовців).

Проте, після возз'єднання відносини стали "набагато складнішими", оскільки сприйняття загроз між двома країнами розійшлося. Поворотним моментом стала війна в Іраку у 2002 році, коли канцлер Шредер публічно виступив проти військової інтервенції, просуваючи ідею "німецького шляху" (Deutscher Weg). Це самовизначення Німеччини як Friedensmacht (миротворчої сили) часто здійснювалося "на противагу Сполученим Штатам", що призвело до того, що Німеччина стала "набагато менш імовірно, ніж у минулому, погоджуватися на вимоги США". Це загострило постійну напругу щодо "розподілу тягаря" (burden sharing), де Німеччина надавала перевагу "м'якій" дипломатії, тоді як союзники вимагали більших військових зобов'язань.

Zeitenwende є спробою узгодити цю напругу. Промова канцлера Шольца підтвердила прихильність Німеччини до статті 5 НАТО та зобов'язання досягти цільового показника 2% ВВП. Мета полягає в тому, щоб Німеччина стала більш спроможним, але все ще фундаментально вбудованим у американську архітектуру партнером. Ця стратегія, однак, стикається з внутрішньою напругою, оскільки пацифізм та історичні обмеження залишаються значними. Навіть із відновленою загрозою з боку Росії, значна частина німецького населення залишається не готовою застосовувати військову силу для захисту союзників по НАТО, таких як країни Балтії та Польща. Це свідчить про глибокі відмінності у стратегічних культурах між Німеччиною та США, які вимагають постійних дипломатичних зусиль для їх подолання.

Відносини між Німеччиною та Сполученими Штатами є наріжним каменем трансатлантичної безпеки, що пройшли шлях від тісної залежності до більш складної, але все ще фундаментальної співпраці.

США та Німеччина мають унікальну історію співпраці у сфері безпеки, яка розпочалася після Другої світової війни, розвивалася протягом Холодної війни (особливо після вступу Німеччини до НАТО у 1955 році) та зміцнилася після возз'єднання. НАТО залишається наріжним каменем німецької політики безпеки, причому Німеччина беззастережно дотримується зобов'язань щодо колективної оборони згідно зі статтею 5. США відіграли важливу роль в окупації та відбудові Німеччини (план Маршалла) і підтримали її возз'єднання в рамках НАТО, розглядаючи ФРН як свого найсильнішого партнера на європейському континенті[48]. Німеччина приймає найбільший постійний американський військовий контингент за межами США (51 000 військовослужбовців), включаючи великі військові штаби та навчальні центри, що демонструє незмінну прихильність Америки до європейської безпеки[38].

Відносини зазнали "поступової трансформації" протягом останніх 25 років, ставши "набагато складнішими, оскільки сприйняття загроз у двох країнах розійшлося протягом 15 років після 11 вересня". Німці все більше скептично ставилися до ідей США щодо стратегії та економіки[33]. Громадська довіра до США "різко впала" після 2008 року. Війна в Іраку (2002) стала критичним поворотним моментом, коли канцлер Шредер публічно виступив проти війни, говорячи про "німецький шлях" (Deutscher Weg), що було безпрецедентною позицією. Фінансова криза 2008 року ще більше поглибила відчуження, оскільки німці розглядали її як "кризу англосаксонського капіталізму", що посилювало їхній "німецький шлях" в економічних питаннях та призвело до розбіжностей щодо глобального економічного перебалансування. Викриття шпигунства АНБ (Агентство національної безпеки) "розвіяло їхню довіру до Сполучених Штатів".

У постбіполярному контексті Німеччина все частіше визначала себе як "Friedensmacht" (миротворчу силу), часто "на противагу Сполученим Штатам",

особливо щодо застосування військової сили. Це самовизначення сприяло тому, що Німеччина "набагато менш імовірно, ніж у минулому, погоджувалася на вимоги США або піддавалася тиску США"[33]. Незважаючи на це, Німеччина брала участь у міжнародних миротворчих операціях разом з американськими військами в контексті НАТО та ООН (наприклад, Косово, Афганістан, операції проти піратства).

Українська криза та "відновлена загроза з боку Росії" дозволили німецьким атлантистам знову наголосити на важливості міцніших відносин зі США. Промова канцлера Шольца про "Zeitenwende" (лютий 2022 року) підтвердила прихильність Німеччини до статті 5 НАТО та зобов'язання досягти цільового показника витрат на оборону у 2% ВВП, прагнучи до того, щоб Європа стала "союзником на рівних зі Сполученими Штатами"[40]. Однак німці все ще не сприймають Росію як пряму загрозу для себе так, як вони сприймали Радянський Союз під час Холодної війни, і значна частина населення залишається не готовою застосовувати військову силу для захисту союзників по НАТО, таких як країни Балтії та Польща. Німеччина підтримала економічні санкції проти Росії, але спочатку "виступала проти інших кроків для заспокоєння союзників по НАТО та стримування Росії", таких як значне збільшення оборонних витрат або надання летальної військової допомоги Україні. Ця неохота, особливо щодо танків Leopard, підкреслила продовження залежності від лідерства США. Деякі німецькі політики висловлювали розчарування тим, що США не зробили більше для допомоги у вирішенні кризи біженців, яку вони пов'язували з військовим втручанням США в Ірак.

Протягом Холодної війни зовнішня політика Західної Німеччини була сильно обмежена і мала "напівсуверенний" характер, причому США були її незамінним гарантом безпеки. Возз'єднання надало Німеччині "набагато більший стратегічний простір", що призвело до більш незалежної та наполегливої зовнішньої політики, про що свідчить її опозиція війні в Іраку та її "німецький шлях". Цей зсув відображав зростання впевненості та бажання визначити власні національні інтереси, навіть якщо це означало розбіжності зі

США. Ця еволюція є кроком до більш зрілого, але складного партнерства. Хоча Німеччина прагне більшої стратегічної автономії та "чіткішого розуміння власних національних інтересів", її глибока інтеграція в НАТО та незмінна важливість США як кінцевого гаранта безпеки означають, що повна незалежність не є ані бажаною, ані можливою. "Zeitenwende" є спробою узгодити цю напругу шляхом збільшення власних можливостей та відповідальності Німеччини в рамках трансатлантичної системи, а не віддалення від неї. Це передбачає майбутнє, в якому Німеччина буде більш спроможним і голосним партнером, але все ще фундаментально вбудованим у американську архітектуру безпеки.

Період після 11 вересня ознаменувався розбіжностями у тому, як США та Німеччина розуміли міжнародну політику та сприймали загрози. США, зосереджені на боротьбі з тероризмом та глобальній проекції сили, часто шукали військові рішення, тоді як Німеччина, надаючи пріоритет своїй ідентичності "Friedensmacht" та економічній стабільності, віддавала перевагу дипломатичним та цивільним підходам. Ця фундаментальна різниця у стратегічних поглядах безпосередньо призвела до значних політичних розбіжностей, таких як війна в Іраку, і сприяла зниженню довіри громадськості. Ця розбіжність стосується не лише конкретних політичних розбіжностей, а й відображає глибші філософські відмінності у тому, як кожна нація бачить свою роль у світі та корисність сили. Навіть з відновленою загрозою з боку Росії після 2022 року ці базові відмінності зберігаються, проявляючись у початковій неохоті Німеччини надавати летальну допомогу або значно збільшувати оборонні витрати[33]. Це свідчить про те, що хоча безпосередня загроза може сприяти співпраці, фундаментальні концептуальні відмінності можуть продовжувати напружувати відносини, вимагаючи постійних дипломатичних зусиль для подолання розриву у стратегічних культурах.

1.4. Трансформація відносин з Росією та реакція Німеччини на російську агресію проти України.

Відносини Німеччини з Росією після Холодної війни були центральним, але хибним елементом німецької східної політики. Вони ґрунтувалися на доктрині "Змін через торгівлю" (Wandel durch Handel), згідно з якою широка економічна співпраця та енергетична взаємозалежність мали сприяти політичній стабільності та лібералізації в Росії.

Ця політика досягла свого апогею у великих енергетичних проектах, таких як "Північний потік-1" та "Північний потік-2". Німеччина пріоритезувала дешеву російську енергію, незважаючи на геополітичні ризики та застереження країн ЦСЄ. Навіть після анексії Криму у 2014 році, канцлер Меркель схвалила будівництво "Північного потоку-2". Це створило критичну енергетичну залежність, яку Москва визнала і використала як зброю після 2022 року

Після Холодної війни російсько-німецькі відносини спочатку були обережними, але еволюціонували у "стратегічне партнерство", головним чином зумовлене економічною співпрацею та енергетичною взаємозалежністю. Підтримка Росією возз'єднання Німеччини у 1990 році стала символом примирення, що створило позитивний імпульс. Німеччина стала найважливішим торговельно-економічним партнером Росії, виступаючи посередником між Росією та Заходом. Це ґрунтувалося на давньому принципі "Східної політики" (Ostpolitik) "зміни через зближення" (Wandel durch Annäherung), який передбачав, що економічні зв'язки сприятимуть політичним та соціальним змінам у Росії. Енергетичні проекти, такі як "Північний потік-1" та "Північний потік-2", безпосередньо з'єднали Росію та Німеччину, оминаючи традиційні транзитні країни та маючи на меті стабілізувати енергопостачання та ціни.

Відносини різко погіршилися у 2014 році після анексії Росією Криму та підтримки сепаратистів на сході України. Берлін став провідним голосом за запровадження жорстких економічних санкцій ЄС проти Москви, на що Росія відповіла заборонаю на імпорту продовольства. Було створено Нормандський

формат (Німеччина, Франція, Росія, Україна) для пошуку мирного врегулювання, хоча Мінські угоди, що виникли в його рамках, зрештою не змогли зупинити бойові дії[34]. Незважаючи на анексію Криму, канцлер Меркель схвалила будівництво газопроводу "Північний потік-2" у 2015 році, що критикувалося за збільшення енергетичної залежності Європи та посилення впливу Москви[6].

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року призвело до "майже повного розвороту" німецько-російських відносин. Знакова промова канцлера Олафа Шольца про "Zeitenwende" (27 лютого 2022 року) оголосила війну Росії загрозою післявоєнному порядку, пообіцявши збільшити підтримку Україні, переосмислити відносини з Росією та взяти на себе зобов'язання досягти цільового показника витрат на оборону у 2% ВВП НАТО. Це ознаменувало глибокий відхід від післявоєнної політики неекспорту летальної зброї в зони конфлікту. Німеччина спочатку виявляла неохоту щодо відправки сучасної зброї (наприклад, танків Leopard 2) через історичний пацифізм та внутрішні політичні розбіжності, але зрештою поставила їх та схвалила свій найбільший пакет військової допомоги Україні[34].

Німеччина активно брала участь у численних пакетах санкцій ЄС проти Росії, спрямованих на фінансовий, експортний, нафтовий та вугільний сектори. Канцлер Шольц призупинив процес сертифікації "Північного потоку-2" у лютому 2022 року, що стало значним розворотом політики Меркель. Німеччина швидко диверсифікувала свої джерела енергії, зменшивши імпорту російського газу з 55% до 25% до червня 2022 року, та активно будує інфраструктуру для імпорту скрапленого природного газу. Загальний імпорту з Росії зменшився більш ніж на 90% до лютого 2023 року.

Німеччина послідовно засуджувала гібридну діяльність Росії, включаючи кібератаки на німецькі установи та дезінформаційні кампанії. Недовіра німецької громадськості до Росії досягла рекордних 90% після вторгнення 2022 року, з сильною підтримкою санкцій, незважаючи на зусилля російської дезінформації.

"Східна політика" та спадщина Меркель вважаються більше нежиттєздатними з режимом Путіна; економічна співпраця заради політичного примирення неможлива. Енергетична залежність Німеччини стала вразливістю, а провал Мінських угод виявив слабкі місця у "стратегічному партнерстві". Нова політика вимагає рішучих контрзаходів, адаптації пацифістської політики безпеки Німеччини та підходу "спочатку Україна". Росія тепер визначається як "найбільша загроза" в євроатлантичному просторі. Безпека в Європі тепер можлива лише проти Росії. Виклики включають підтримку нової політики всупереч економічним та суспільним силам, що виступають проти змін, та управління довгостроковими наслідками роз'єднання.

Зовнішня політика Німеччини щодо Росії після Холодної війни глибоко вкоренилася в принципі "змін через торгівлю" (Wandel durch Handel), де широка економічна співпраця, зокрема енергетичні зв'язки, мала сприяти політичній лібералізації та стабільності в Росії[6]. Цей підхід надавав пріоритет економічним інтересам над геополітичними міркуваннями, навіть після анексії Криму в 2014 році. Однак повномасштабне вторгнення в Україну у 2022 році жорстоко викрило провал цієї парадигми, продемонструвавши, що економічна взаємозалежність створила стратегічні вразливості, а не політичне узгодження. "Zeitenwende" – це не просто коригування політики, а фундаментальний епістемологічний зсув у розумінні Німеччиною своїх відносин з Росією та характеру міжнародної безпеки. Це визнання того, що довготривала віра в трансформаційний потенціал м'якої сили провалилася, що вимагає повороту до "жорсткої сили", стримування та всебічного роз'єднання. Це передбачає болісну, але необхідну переоцінку всієї економічної та безпекової моделі Німеччини, яка отримала вигоду від дивідендів миру після Холодної війни.

Прагнення Німеччини до дешевої російської енергії, що завершилося проектами, такими як "Північний потік-2", було зумовлене економічними інтересами та вірою у взаємозалежність.² Однак це створило критичну енергетичну залежність, яку Москва визнала і, після вторгнення 2022 року, використала як зброю, поступово зменшуючи, а потім повністю припиняючи

поставки газу[34]. Це безпосередньо призвело до енергетичної кризи в Європі та змусило Німеччину до швидких, дорогих зусиль з диверсифікації. Це ілюструє чіткий причинно-наслідковий зв'язок, де економічна політика, що проводилася заради сприйнятої стабільності та процвітання, ненавмисно створила глибоку стратегічну вразливість, яку було використано ворожою державою. Відповідь "Zeitenwende", включаючи призупинення "Північного потоку-2" та агресивну диверсифікацію, є вимушеним, але рішучим кроком для усунення цієї вразливості, що докорінно змінює енергетичний ландшафт Німеччини та її підхід до економічної безпеки. Це підкреслює критичний зв'язок між економічною політикою та національною безпекою, урок, засвоєний значною ціною.

Прагнення Німеччини після возз'єднання бути "нормальною державою" спочатку інтерпретувалося через призму моделі "цивільної сили", що підкреслювала невійськову участь[47]. Однак масштаб і жорстокість російської агресії проти України змусили Німеччину надати значну військову допомогу та взяти на себе зобов'язання щодо суттєвого збільшення оборонних витрат, включаючи спеціальний фонд у 100 мільярдів євро[34]. Цей зсув вимагає глибшої переоцінки того, що означає "нормальна держава" для Німеччини у 21 столітті. Це означає, що бути відповідальним міжнародним актором тепер вимагає надійного компонента "жорсткої сили", виходячи за рамки історичних пацифістських обмежень. Це глибока внутрішня трансформація, що кидає виклик глибоко вкоріненим суспільним нормам та політичному консенсусу[6]. "Zeitenwende" є спробою узгодити можливості Німеччини з її міжнародним статусом та новими геополітичними реаліями, приймаючи більш наполегливу та військово спроможну роль як частину її відповідальності за європейську безпеку.

Як висновок можна сказати що зовнішня політика Німеччини у постбіполярний період демонструє складну динаміку між історичними обмеженнями, зростанням власної ваги на міжнародній арені та адаптацією до

нових геополітичних реалій. Об'єднання стало каталізатором для розширення її стратегічного простору, але також посилило необхідність глибокої інтеграції в багатосторонні інституції, насамперед ЄС та НАТО, для подолання історичної недовіри та забезпечення стабільності.

Довгий час Німеччина прагнула бути "цивільною силою", уникаючи військової конфронтації та віддаючи пріоритет дипломатичним та економічним інструментам. Проте, російська агресія проти України у 2022 році стала переломним моментом, що змусив Німеччину визнати недостатність "м'якої сили" та необхідність розвитку надійного компонента "жорсткої сили". Цей "Zeitenwende" означає фундаментальний зсув у самосприйнятті Німеччини та її ролі у світі: від "держави статус-кво" до "рушійної сили подальшого поглиблення" європейської безпеки та більш наполегливого актора на глобальній арені.

Повномасштабна агресія Росії проти України у лютому 2022 року призвела до "майже повного розвороту" німецько-російських відносин. Zeitenwende ознаменувала визнання того, що економічні інтереси більше не можуть бути відокремлені від національної безпеки. Канцлер Шольц призупинив процес сертифікації "Північного потоку-2". Німеччина швидко диверсифікувала свої джерела енергії, зменшивши імпорту російського газу з 55% до 25% до червня 2022 року, а загальний імпорту з Росії скоротився більш ніж на 90% до лютого 2023 року.

Цей радикальний розрив із доктриною Wandel durch Handel підтвердив, що Німеччина тепер розглядає безпеку ЦСЄ як невіддільну від власної. Росія тепер визначається як "найбільша загроза" в євроатлантичному просторі. Нова політика вимагає рішучих контрзаходів, адаптації пацифістської політики безпеки Німеччини та переходу до парадигми "спочатку Україна". Це є фундаментальним епістемологічним зсувом у розумінні Німеччиною своїх відносин з Росією та характеру міжнародної безпеки.

Таким чином, зовнішньополітичний курс Німеччини – це процес безперервної адаптації, де історична спадщина та пацифізм зіштовхуються з

новими викликами, вимагаючи переосмислення ролі країни та її готовності брати на себе більшу відповідальність у забезпеченні регіональної та глобальної безпеки, зберігаючи при цьому свою прихильність до мультилатералізму та європейської інтеграції. Це формування нового, більш впевненого та відповідального, але водночас обережного геополітичного актора.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Об'єднання Німеччини у 1990 році стало каталізатором фундаментальної трансформації її зовнішньополітичної ідентичності. Здобувши повний суверенітет, Німеччина постала перед необхідністю врівноважити свою зростаючу економічну та політичну потужність. Стратегічним рішенням стало "прив'язати" власну силу до міжнародних інститутів, прийнявши доктрину "цивільної потужності" (*Zivilmacht*), яка зробила мультилатералізм та глибоку інтеграцію (ЄС і НАТО) не просто пріоритетами, а екзистенційними умовами її зовнішньої політики. Вплив об'єднання був подвійним: воно дало Німеччині ресурси для лідерства, але також наклало історичні та моральні зобов'язання щодо забезпечення стабільності та миру у Східній Європі. Це заклало ідейний фундамент для рішучої підтримки розширення західних структур на Схід.

Німеччина виступила ключовим архітектором інституційного та географічного розвитку Європейського Союзу після Холодної війни. Її політика була визначена подвійним імперативом — "поглиблення та розширення". Німецьке лідерство було незамінним у процесах створення Маастрихтської угоди та введення єдиної валюти (Єврозони), що зміцнило внутрішню стійкість ЄС. Паралельно Німеччина була головним політичним та фінансовим локомотивом для розширення на Схід, розглядаючи його як єдиний спосіб остаточно подолати розкол континенту. Завдяки значному економічному впливу, її позиція мала вирішальне значення для формування переговорних мандатів та фінансування програм допомоги, закріплюючи за нею роль центрального гравця у європейській системі прийняття рішень.

Відносини зі Сполученими Штатами Америки залишалися стрижнем німецької безпекової політики (Атлантизм), оскільки гарантії безпеки НАТО були її найважливішим стратегічним активом. Німеччина традиційно розглядала США як ключового гаранта балансу сил у Європі, особливо в контексті розширення НАТО. Проте, після Холодної війни виникла постійна напруга між європейським і трансатлантичним векторами, часто загострена через питання "розподілу тягаря" (*burden sharing*). Німеччина схилилася до "м'якої" дипломатії

та економічного впливу, тоді як США та країни ЦСЄ вимагали більших військових зобов'язань. Ця напруга досягла піку під час суперечок щодо енергетичної політики та оборонних витрат, що вказувало на зростаючу автономію, але й на крихкість трансатлантичного консенсусу до 2022 року.

Відносини Німеччини з Росією були домінуючим і, зрештою, катастрофічним елементом її східної політики, заснованим на хибній доктрині "Змін через торгівлю" (Wandel durch Handel). Протягом десятиліть Німеччина пріоритезувала економічну взаємозалежність (особливо в енергетиці, як-от проєкти "Північний потік"), вірячи, що вона створить стабільність і демократизацію. Ця стратегія ігнорувала застереження країн ЦСЄ та виявилася стратегічною помилкою, створивши критичну залежність. Повномасштабна агресія Росії проти України у 2022 році спричинила "Zeitenwende" (епохальний поворот): Німеччина була змушена повністю переглянути свою політику, відмовитися від "Змін через торгівлю" та перейти до військово-політичної підтримки України. Ця трансформація ознаменувала примат безпеки над економікою і довела, що Німеччина тепер розглядає безпеку ЦСЄ як невіддільну від власної.

Аналіз теоретико-методологічних засад зовнішньої політики Німеччини доводить, що її курс стосовно Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) є складною еволюційною конструкцією, що пройшла шлях від післявоєнної стриманості до геополітичного лідерства. Об'єднання Німеччини (1.1) виступило визначальним каталізатором, закріпивши за країною роль "цивільної потужності" (Zivilmacht), яка прагне досягнення зовнішньополітичних цілей через інститути, а не військову силу. Це зобов'язання призвело до її ключової ролі в розвитку ЄС (1.2), де Німеччина стала архітектором як інституційного поглиблення (Єврозона), так і географічного розширення на Схід, що розглядалося як історичний обов'язок та запорука власної стабільності.

Водночас, цей курс був постійно обмежений атлантичним вектором (1.3), де відносини з США були основою безпеки, але викликали напругу через небажання Німеччини брати на себе повний тягар військових зобов'язань.

Кульмінацією внутрішніх суперечностей стала провальна політика щодо Росії (1.4), заснована на доктрині "Змін через торгівлю" (Wandel durch Handel). Повномасштабна агресія 2022 року спровокувала "Zeitenwende", що означає фундаментальний розрив із традиційною доктриною: Німеччина була змушена різко перейти від економічного пріоритету до пріоритету безпеки, прийнявши активну участь у військово-політичній підтримці України. Таким чином, сучасний зовнішньополітичний курс Німеччини є перехідним, він зберіг мультилатералізм, але набув виразного геополітичного і мілітарного виміру, що стало необхідною умовою для підтримки інтеграції ЦСЄ.

РОЗДІЛ II. РОЛЬ НІМЕЧЧИНИ У РОЗШИРЕНІ ЄС І НАТО ПРОТЯГОМ 1990-Х - 2010-Х РР.

2.1. Участь Німеччини у дискусіях з США та країнами Західної Європи щодо необхідності розширення ЄС і НАТО на Схід

У постхолодновоєнну епоху Німеччина відіграла вирішальну роль "міст-будівника" у дискусіях щодо розширення ЄС і НАТО. Возз'єднання Німеччини у 1990 році, що автоматично розширило НАТО на схід, створило прецедент для подальших дебатів.

Німецький міністр закордонних справ Ганс-Дітріх Геншер був ключовою фігурою, оскільки його публічні заяви у 1990 році, в яких він натякав на гарантії "нерозширення" НАТО ближче до кордонів СРСР, були спрямовані на забезпечення згоди Москви на об'єднану Німеччину в Альянсі. Ці усні "залізні гарантії" стали стійким джерелом суперечок і забезпечили Росії постійний наратив про порушену обіцянку, незважаючи на відсутність письмових зобов'язань у Договорі "Два плюс чотири". Ця дипломатична двозначність заклала основи для довгострокового геополітичного тертя між Росією та Заходом.

Незважаючи на те, що міністр оборони Фолькер Рюе публічно підтримав вступ Польщі, Угорщини та Чехії до НАТО у 1993 році, канцлер Гельмут Коль був більш обережним. Коль підкреслював необхідність не досягати стабільності "без Росії чи проти неї". Цей обережний підхід призвів до сильної німецької підтримки ініціативи НАТО "Партнерство заради миру" (ПЗМ), започаткованої у 1994 році. ПЗМ слугувало "тимчасовим рішенням", яке дозволяло керувати темпами розширення, даючи час для стабілізації відносин між НАТО та Росією.

Стратегічна мотивація Німеччини полягала у "переміщенні західної зони безпеки та стабільності на схід", що дозволяло їй позбутися свого статусу "прифронтової держави" часів Холодної війни. Активна участь у стабілізації регіону та просуванні інтеграції забезпечувала Німеччині мережу "вдячних союзників" та зміцнювала її вплив у міжнародних організаціях.

Постхолодновоєнна епоха відкрила для Німеччини унікальний геополітичний ландшафт, перетворивши її з розділеної прифронтної держави на возз'єднаного, центрального гравця в Європі. Цей період, що охоплює 1990-ті та 2010-ті роки, характеризувався значним розширенням як Європейського Союзу (ЄС), так і Організації Північноатлантичного договору (НАТО) на схід. Роль Німеччини в цих процесах була багатогранною, часто обережною, але глибоко впливовою, сформованою її історичним контекстом, стратегічними інтересами та зовнішньополітичними пріоритетами, що постійно розвивалися. У цьому розділі буде проаналізовано участь Німеччини в ключових дискусіях із західними державами, її підтримку інтеграції Вишеградської групи та країн Балтії, а також її позицію щодо вступу Румунії та Болгарії, демонструючи, як Берлін долав складнощі постхолодновоєнної безпеки та інтеграції, щоб зміцнити свої позиції як ключового європейського лідера.

Возз'єднання Німеччини у 1990 році стало критичним каталізатором, що негайно розширило НАТО на схід і підготувало ґрунт для ширших дебатів щодо розширення. Суперечка щодо "нерозширення", яка виникла під час переговорів про возз'єднання Німеччини, підкреслює ранню чутливість до безпекових занепокоєнь Росії[2]. Стратегічні інтереси Німеччини в розширенні були двосторонніми: підвищення власної безпеки шляхом переміщення "лінії фронту" на схід та зміцнення її впливу в більшій, більш інтегрованій Європі. Німеччина послідовно виступала за розширення як ЄС, так і НАТО, часто відіграючи посередницьку роль між США та іншими європейськими партнерами, а також між країнами-кандидатами та Росією[45]. Хоча політична та дипломатична підтримка була значною, конкретні деталі прямої німецької військової чи фінансової допомоги окремим країнам для вступу менш помітні в наявних джерелах, часто будучи частиною ширших ініціатив ЄС/НАТО[30]. Інтеграція країн Центральної та Східної Європи принесла значні економічні вигоди Німеччині, зокрема через збільшення торгівлі та інвестицій[46].

Участь Німеччини в дискусіях щодо необхідності розширення ЄС та НАТО на Схід стала визначальною рисою її зовнішньої політики після Холодної війни. Цей період був відзначений складними переговорами, особливо щодо наслідків для Росії, та еволюцією стратегічних інтересів Німеччини.

Возз'єднання Німеччини у жовтні 1990 року стало ключовим моментом, оскільки воно автоматично розширило НАТО на схід, включивши територію колишньої Німецької Демократичної Республіки (НДР) до складу Федеративної Республіки Німеччина (ФРН)[12]. Цей негайний східний зсув кордону НАТО, навіть якщо він обмежувався німецькою територією, підготував ґрунт для ширших дебатів про майбутнє розширення та його геополітичні наслідки. Міністр закордонних справ Німеччини Ганс-Дітріх Геншер відіграв вирішальну роль у започаткуванні дискусій щодо нерозширення НАТО. У публічному виступі в Тутцингу 31 січня 1990 року Геншер запропонував, щоб НАТО чітко заявило, що "що б не сталося у Варшавському договорі, розширення території НАТО на схід, тобто ближче до кордонів Радянського Союзу, не буде"[2]. Він також уточнив, що це обмеження стосуватиметься як Східної Німеччини, так і інших східноєвропейських країн, що свідчило про ширший обсяг для Радянського Союзу.

Позиція, сформульована Геншером, яка відповідала інтересам інших західних країн у забезпеченні згоди СРСР на об'єднану Німеччину в НАТО, стала основою для ключових переговорів з СРСР у Москві в лютому 1990 року. Під час цих критичних переговорів державний секретар США Джеймс Бейкер неодноразово пов'язував подальше членство об'єднаної Німеччини в НАТО з "залізними гарантіями того, що юрисдикція або сили НАТО не просуватимуться на схід"[48]. Канцлер Гельмут Коль також запевнив радянського президента Михайла Горбачова 10 лютого 1990 року, що НАТО "не повинно розширювати сферу своєї діяльності".

Обсяг та обов'язковий характер цих ранніх заяв стали постійним джерелом суперечок та "неприятності" між Росією та Заходом. Хоча російська влада стверджувала, що усна угода про нерозширення була порушена, лідери

НАТО заперечували наявність такої обіцянки, стверджуючи, що будь-яке таке рішення вимагало б письмової згоди. Сам Михайло Горбачов давав суперечливі заяви щодо існування "гарантії нерозширення". Договір про остаточне врегулювання щодо Німеччини (Угода "Два плюс чотири"), підписаний у вересні 1990 року, не містив жодних письмових гарантій щодо нерозширення НАТО за межі Німеччини, хоча він передбачав, що нєнімецькі війська НАТО не будуть розміщуватися на території колишньої Східної Німеччини. Західні офіційні особи пізніше стверджували, що зауваження Бейкера стосувалися лише можливості введення сил НАТО до Східної Німеччини після возз'єднання, а не ширшого східноєвропейського розширення[2].

Незалежно від юридичної чи фактичної основи "обіцянки", сприйняття порушеної обіцянки стало глибоко вкоріненим нарративом у Росії. Цей нарратив забезпечив потужне та стійке виправдання для подальшої агресивної зовнішньої політики Росії, включаючи її опір подальшому розширенню НАТО та її дії в "ближньому зарубіжжі". Неоднозначність та різні інтерпретації цих ранніх "запевнень" безпосередньо сприяли фундаментальній та стійкій недовірі між Росією та Заходом. Ця історична образа, посилена російськими політичними елітами, стала основоположним елементом постхолодновоєнного геополітичного ландшафту, значно вплинувши на подальші безпекові діалоги та сприяючи нинішньому конфронтаційному середовищу. Центральна роль Німеччини в цих початкових дискусіях означає, що її історичні дії безпосередньо пов'язані з цим довгостроковим геополітичним тертям.

Незважаючи на публічну підтримку розширення НАТО такими діячами, як міністр оборони Німеччини Фолькер Рює у березні 1993 року, який був першим західним політиком, що публічно виступив за це, канцлер Гельмут Коль зайняв більш обережну та нюансовану позицію. Його головною турботою було підтримати демократичні реформи в Росії та інтегрувати її до західного порядку, вважаючи, що стабільність та безпека в Європі не можуть бути досягнуті "без Росії чи проти неї".

Коль був нерішучим, коли політики Центральної та Східної Європи, такі як президент Чехії Вацлав Гавел навесні 1993 року, просили негайного членства в НАТО. Він лише заявив, що "це питання потрібно мати на увазі", що свідчило про бажання керувати очікуваннями та темпами розширення. У телефонній розмові з президентом Клінтоном у вересні 1993 року Коль висловив сумніви щодо негайної доцільності розширення НАТО, запропонувавши "тимчасове рішення на невизначений час" для задоволення потреб безпеки таких країн, як Чехія, Угорщина та Польща.

Цей обережний підхід призвів до сильної німецької підтримки ініціативи НАТО "Партнерство заради миру" (ПЗМ), започаткованої у січні 1994 року. ПЗМ розглядалося як прагматичний механізм для сприяння співпраці з країнами, що не входять до НАТО, відкладаючи повноцінне членство на кінець довгострокового процесу. Ця стратегія мала на меті виграти час для стабілізації відносин між НАТО та Росією та управління перехідним періодом. У наступні роки Коль був ключовою фігурою в розвитку партнерства НАТО з Росією. Він неодноразово намагався запевнити президента Росії Бориса Єльцина, що розширення НАТО керуватиметься трьома принципами: "без сюрпризів, без поспіху та без виключень". Він також підкреслював важливість Основоположного акта про взаємні відносини, співробітництво та безпеку між Російською Федерацією та НАТО від травня 1997 року як кроку до побудови взаємної довіри, навіть незважаючи на те, що опір Росії розширенню зберігався[30]. Це відображає давню традицію німецької "Ostpolitik" (східної політики) щодо взаємодії зі східними державами для зменшення напруженості та сприяння співпраці[1].

Початкова обережність канцлера Коля щодо швидкого розширення НАТО, його акцент на ПЗМ як "тимчасовому рішенні" та його послідовні зусилля щодо заспокоєння Росії свідчать про зовнішню політику, яка все ще була обмежена спадщиною Холодної війни та необхідністю керувати радянськими/російськими чутливостями. Перехід від "прифронтової держави" до центрального гравця в розширеному альянсі не був миттєвим. Підтримка Німеччиною ПЗМ, яка

відстрочила повноцінне членство, але сприяла співпраці, дозволила здійснити кероване, поступове розширення. Такий підхід дав Німеччині змогу поступово взяти на себе більш рішучу, але все ще багатосторонню лідерську роль у формуванні нової європейської архітектури безпеки. Ця еволюція демонструє стратегічний прагматизм Німеччини. Вона розуміла, що негайне, необмежене розширення може дестабілізувати відносини з Росією, потенційно підірвавши саму стабільність, якої вона прагнула. Застосовуючи обережний, поетапний підхід, Німеччина прагнула побудувати консенсус серед союзників та зменшити ризики, тим самим переходячи від держави з обмеженим суверенітетом (після Другої світової війни) до ключового архітектора європейської безпеки, хоча й такого, що все ще віддавав перевагу діям у рамках встановлених багатосторонніх структур, а не через односторонню проєкцію сили. Це "розраховане лідерство" дозволило Німеччині досягти своїх стратегічних цілей, керуючи складними геополітичними реаліями.

Фундаментальним стратегічним інтересом Німеччини було "переміщення західної зони безпеки та стабільності на схід". Ця політика мала на меті дозволити Німеччині позбутися свого статусу "прифронтової держави" часів Холодної війни, що був "пережитком поділу Європи на два блоки", та відсунути безпосередню загрозу можливих криз чи конфліктів далі від її власної території.

Німеччина розглядала розширення НАТО як важливий етап у процесі побудови всеосяжної євроатлантичної структури безпеки, що відповідало її ширшому баченню безпечної та інтегрованої Європи. Вона послідовно наполягала на збереженні традиційної функції НАТО "спільної оборони" та рішуче підтримувала політику "відкритих дверей" Альянсу для всіх кваліфікованих європейських держав. Активно беручи участь у процесах стабілізації безпеки на континенті та сприяючи інтеграції країн Центральної та Східної Європи, Німеччина прагнула зміцнити свої позиції в Європі. Ця стратегія мала на меті створити мережу "вдячних союзників" та зберегти вплив на рішення міжнародних організацій та груп, членом яких була Німеччина. Цей політичний вплив доповнювався економічними вигодами, оскільки інтеграція

нових демократій розширювала ринок та сприяла економічній стабільності в безпосередньому сусідстві Німеччини[45].

2.2. Сприяння Німеччини у європейській і євроатлантичній інтеграції країн Вишеградської групи

Сприяння інтеграції Вишеградської групи (В4) було критично важливим для німецької зовнішньої політики у 1990-х роках. Німеччина забезпечила значну політичну, фінансову та економічну підтримку, що прискорило їхню готовність до вступу в ЄС і НАТО.

Політичні основи були закладені через двосторонні угоди. Наприклад, Договір про добросусідство і дружнє співробітництво з Польщею (1991) став підґрунтям для подальшої інтеграції Варшави у західні структури. Аналогічні договори з Чехословаччиною (1992) сприяли зміцненню взаємної довіри та демонстрували прихильність демократичним цінностям.

Економічне домінування Німеччини стало незамінним двигуном інтеграції. Німецькі прямі іноземні інвестиції (FDI) були ключовими, перетворюючи Чехію, Польщу, Угорщину та Словаччину на важливі "виробничі центри для західноєвропейських компаній, насамперед для німецького автомобільного сектора". Наприклад, Словаччина отримала значні німецькі інвестиції, які зробили Німеччину найбільшим інвестором у країні до 2009 року. Ця економічна інтеграція, підкріплена програмами ЄС, такими як Phare, була життєво важливою для модернізації їхніх економік.

У сфері НАТО, Німеччина брала участь у колективних зусиллях Альянсу з підготовки збройних сил В4, зокрема через програми "Партнерство заради миру" (ПЗМ). Ці програми сприяли військово-військовій співпраці, плануванню оборонної політики та досягненню взаємосумісності, що було критичною передумовою для вступу Польщі, Угорщини та Чехії до НАТО у 1999 році.

Незважаючи на успіх інтеграції, економічне лідерство Німеччини не призвело до беззастережної політичної лояльності. Після вступу, особливо після 2015 року, країни В4, відчуваючи зростаючу економічну впевненість, почали

формувати автономний східний блок у ЄС, який часто виступав проти німецько-французьких ініціатив (зокрема, щодо міграційної кризи та бюджетних питань), демонструючи межі німецької здатності забезпечувати політичне узгодження через економічний вплив.

Німеччина відіграла значну роль у сприянні інтеграції Вишеградської групи (Польщі, Угорщини, Чехії та Словаччини) як до ЄС, так і до НАТО, керуючись стратегічними інтересами та баченням стабільної, інтегрованої Європи.

Міністр оборони Німеччини Фолькер Рюе був піонером у публічній підтримці розширення НАТО. У березні 1993 року він конкретно виступив за включення Польщі, Угорщини та Чехії, стверджуючи, що ці країни прагнули такої ж безпеки, якою користувалися їхні західні сусіди, через НАТО[30]. Рюе також висловив думку, що спільний європейський ринок не може бути створений або підтримуватися без спільного зобов'язання щодо взаємної оборони, пов'язуючи безпеку та економічну інтеграцію.

Хоча канцлер Коль дотримувався обережного підходу, щоб уникнути провокації Росії в найближчій перспективі, він визнавав "реальні занепокоєння щодо безпеки" Чехії, Угорщини та Польщі[30]. Німеччина послідовно виступала за розширення НАТО на країни Центральної та Східної Європи, розглядаючи це як засіб розширення західної зони безпеки та стабільності на схід і, таким чином, відходу від власного статусу "прифронтової" держави, що був пережитком поділу часів Холодної війни[45].

Німеччина була рішучим прихильником процесу розширення ЄС. Канцлер Коль у 1990-х роках сформулював принцип, що процес інтеграції не повинен стримуватися "найповільнішим кораблем у конвої", що свідчило про бажання швидкої та ефективної інтеграції здібних кандидатів. Економічне значення Німеччини зробило її найважливішим діловим партнером та інвестором для таких країн, як Польща та Чехія, зміцнивши її роль впливового прихильника їхніх інтересів у ЄС. Програма ЄС Phare, спочатку створена у 1989 році для Польщі та Угорщини, а потім розширена на всі країни Центральної та

Східної Європи (ЦСЄ) у 1990 році, надала вирішальну фінансову допомогу для економічної реструктуризації та приватних інвестицій, готуючи ці країни до членства в ЄС[20].

Німеччина уклала нові двосторонні договори, які були інструментами нормалізації відносин та сприяння співпраці. Ключовими прикладами є польсько-німецький договір про підтвердження кордону (листопад 1990 року) та Договір про дружбу та співробітництво (червень 1991 року) з Польщею. Ці договори явно мали на меті сприяти інтеграції Польщі до Європейських Співтовариств і розглядалися як доказ рішучості Польщі стати "стандартною європейською демократією". Аналогічний Договір про добросусідство та дружнє співробітництво був підписаний з Чехословаччиною у 1992 році. Ці угоди сприяли зміцненню взаємної довіри та демонстрації прихильності демократичним цінностям та правам меншин, що було вирішальним для вступу до ЄС[9].

Країни Вишеградської групи, стратегічно розташовані та орієнтовані на експортно-орієнтовану модель зростання, що залежить від прямих іноземних інвестицій, стали значними "виробничими центрами для західноєвропейських компаній, насамперед для німецького автомобільного сектора". Ця глибока економічна інтеграція була центральним компонентом їхнього "Повернення до Європи" та значною вигодою для Німеччини. Значні прямі інвестиції Німеччини у Словаччину, що досягли 1,94 мільярда євро до березня 2003 року та 2,5 мільярда євро до 2009 року, зробили її найбільшим інвестором у країні, демонструючи глибину двосторонньої економічної взаємодії.

Хоча конкретна німецька двостороння фінансова допомога безпосередньо Вишеградській групі для вступу не детально описана в наданих джерелах, Німеччина, як провідний член ЄС та найбільша економіка, була основним донором загальноєвропейських програм передвступної допомоги. Програма Phare, наприклад, надавала всебічну фінансову та технічну допомогу для економічних реформ та прийняття

acquis communautaire у всіх країнах ЦСЄ, включаючи Вишеградську групу[20]. Ці колективні зусилля ЄС, значною мірою підтримувані Німеччиною, були життєво важливими для їхньої економічної трансформації.

Німеччина активно підтримувала двосторонні договори, програми ЄС, такі як Phare, і стала основним інвестором та торговим партнером для країн Вишеградської групи. Ця діяльність була глибоко вкорінена у власних стратегічних інтересах Німеччини. Сприяючи інтеграції Вишеградської групи, Німеччина одночасно розширювала свою економічну сферу впливу та створювала буферну зону безпеки. Економічний "потяг" з боку Німеччини забезпечив сильний стимул для країн Вишеградської групи до приєднання до західних структур, що демонструє, як економічна інтеграція слугувала потужним двигуном для ширшої євроатлантичної інтеграції, безпосередньо приносячи користь безпеці та процвітанню Німеччини. Це вказує на складну зовнішню політику, де економічні важелі стратегічно використовуються для досягнення геополітичних цілей.

Польща, Угорщина та Чехія приєдналися до НАТО у 1999 році. Німеччина, як основний член НАТО, сприяла колективним зусиллям Альянсу з підготовки цих країн до членства. Країни Вишеградської групи активно брали участь у програмі НАТО "Партнерство заради миру", яка передбачала військово-військову співпрацю, планування оборонної політики та спільні військові навчання, спрямовані на покращення взаємосумісності та професіоналізму їхніх збройних сил[30]. Зокрема, Чехія брала участь у навчаннях "Кооперативний міст" у Польщі у 1994 році, що було першими навчаннями такого роду, де союзники НАТО тренувалися разом з колишніми противниками зі Східного блоку на території колишньої країни Варшавського договору, за участю Німеччини[14].

Хоча конкретні деталі прямої німецької військової допомоги Вишеградській групі саме для вступу обмежені в наданих джерелах, німецькі військові загалом брали участь у наданні допомоги країнам-кандидатам НАТО у відповідності до вимог для вступу[26]. Після вступу Німеччина продовжує

сприяти посиленій передовій присутності НАТО в регіоні, зокрема в Польщі та Угорщині, зміцнюючи колективну оборону. Німеччина та США також заснували Центр Джорджа К. Маршалла в Німеччині, який підтримував інституціоналізацію демократичних структур та цивільного контролю над військовими в країнах-кандидатах.

Політика Німеччини щодо Центральної Європи після Холодної війни, зберігаючи елементи взаємодії, принципово змінилася від управління поділом до активного сприяння вестернізації. Це вже не стосувалося пом'якшення напруженості з противником, а скоріше консолідації єдиної, демократичної та безпечної Європи в рамках західної структури. "Вестернізація" країн Центральної та Східної Європи, хоча й не була германізацією, значною мірою перебувала під впливом німецької економічної та політичної взаємодії. Це є значною еволюцією давньої взаємодії Німеччини зі Східною Європою, адаптуючи її історичний підхід до нових геополітичних реалій постхолодновоєнної епохи.

2.3. Співпраця між Німеччиною та країнами Балтії у процесі розширення ЄС і НАТО

Співпраця з країнами Балтії (Естонія, Латвія, Литва) була унікальною через їхню гостру потребу в безпеці як гарантії проти російського домінування, враховуючи їхній історичний досвід.

Спочатку Німеччина була обережною щодо розширення НАТО на Балтію, побоюючись реакції Росії. Проте, наприкінці 2001 та на початку 2002 року стався значний зсув у політиці. Міністр закордонних справ Йошка Фішер використав потужний аргумент "особливої історичної відповідальності" Німеччини (через Пакт Молотова-Ріббентропа) для виправдання рішучої підтримки вступу Балтійських держав до НАТО, що стало "значним офіційним зсувом" у німецьких дебатах.

Німеччина надавала значну підтримку у сфері безпеки, беручи участь у програмах, спрямованих на модернізацію та підвищення взаємосумісності

балтійських збройних сил (наприклад, Балтійський батальйон - BALTBAT та BALTNET).

Найбільш значуща трансформація німецької ролі відбулася після 2014 року. Визнавши Балтію "лакмусовим папірцем" для європейської безпеки, Німеччина взяла на себе провідну роль у посиленні східного флангу НАТО. Вона стала провідною державою багатонаціональної бойової групи eFP (Enhanced Forward Presence) НАТО в Литві, спрямованої на стримування Росії. У травні 2025 року Німеччина офіційно відкрила багатонаціональну бригаду в Литві. Цей крок став символом "нової німецької відповідальності" та прямим підтвердженням готовності Німеччини нести військовий тягар заради безпеки Балтії, що раніше вважалося немислимим у контексті її доктрини *Zivilmacht*.

Співпраця Німеччини з країнами Балтії (Естонією, Латвією та Литвою) у їхньому прагненні до членства в ЄС та НАТО еволюціонувала від початково стриманої позиції до сильної політичної та військової підтримки, особливо коли стратегічне значення Балтійського регіону стало більш вираженим.

Після відновлення незалежності у 1990-1991 роках країни Балтії були сповнені рішучості "повернутися до Європи" та закріпити своє майбутнє із західними інститутами, розглядаючи членство в НАТО та ЄС як найкращу гарантію проти майбутніх спроб Москви домінувати над ними[51]. Їхній історичний досвід, зокрема пакт Молотова-Ріббентропа, підкреслював їхню нагальну потребу в західних гарантіях безпеки.

Хоча Німеччина була сильним прихильником вступу Польщі до НАТО, вона спочатку "зволікала" з питанням розширення на Балтію. Канцлер Німеччини Герхард Шредер під час візиту до країн Балтії у червні 2001 року підтримав їхню мету приєднатися до ЄС, але помітно промовчав щодо вступу до НАТО, очевидно, з поваги до заперечень Москви[26]. Це викликало занепокоєння серед балтійських політиків та ЗМІ, що деякі європейські члени НАТО, включаючи Німеччину, "мляво" підтримують їх, і що Росія може мати "ефективне вето" на їхній вступ[32].

Значний зсув в офіційній позиції Німеччини відбувся наприкінці 2001 та на початку 2002 року. Міністр оборони Рудольф Шарпінг став першим високопоставленим німецьким урядовцем, який публічно виступив за запрошення країн Балтії до НАТО у жовтні 2001 року. За цим послідувала рішуча заява у лютому 2002 року, коли міністр закордонних справ Німеччини Йошка Фішер однозначно заявив, що його уряд виступає за направлення запрошень до членства в НАТО всім трьом країнам Балтії на саміті в Празі у листопаді 2002 року. Фішер прямо заявив, що Німеччина несе "особливу історичну відповідальність" (посилаючись на пакт Ріббентропа-Молотова) перед своїми "балтійськими друзями", подібно до її відповідальності перед Польщею, що ознаменувало "значний офіційний зсув у німецьких дебатах"[26]. Ця апеляція до історичної відповідальності була не просто моральною заявою; вона слугувала потужним стратегічним інструментом. Вона дозволила Німеччині публічно виправдати зміну політики, яка в іншому випадку могла б бути сприйнята як надмірно агресивна щодо Росії. Формулюючи це як історичне зобов'язання виправити минулі несправедливості, Німеччина змогла подолати внутрішні політичні вагання та зовнішні дипломатичні перешкоди, тим самим прискоривши інтеграцію країн Балтії. Це демонструє, як історичні наративи можуть стратегічно використовуватися для легітимізації та просування зовнішньополітичних змін, навіть коли безпосередні геополітичні розрахунки можуть свідчити про обережність.

Німеччина послідовно підтримувала прагнення країн Балтії приєднатися до ЄС, що вони успішно зробили у 2004 році, поряд із вступом до НАТО[13]. Поглиблення економічних та політичних відносин між ЄС та Балтійськими країнами через різні угоди, такі як Угоди про вільну торгівлю (1995) та Угоди про асоціацію/Європу (1998), заклали основу для їхньої повної інтеграції.

Німецькі військові "постійно активно брали участь разом з військовими інших країн НАТО у наданні допомоги країнам Балтії для відповідності вимогам вступу" до НАТО[26], Ця допомога була зосереджена на модернізації

їхніх збройних сил, їх професіоналізації та забезпеченні відповідності стандартам взаємосумісності НАТО[32].

Країни Балтії приєдналися до програми НАТО "Партнерство заради миру" (ПЗМ) у 1994 році. Ця програма сприяла військово-військовій співпраці, плануванню політики, плануванню та реагуванню на надзвичайні ситуації, а також спільним навчанням. Ці спільні проєкти, такі як Балтійський батальйон (BALTBAT), Балтійська військово-морська ескадра (BALTRON) та Балтійська мережа повітряного спостереження (BALTNET), були вирішальними для "вестернізації та покращення" балтійських сухопутних та військово-морських сил та підвищення їхньої готовності до членства в НАТО. BALTBAT, наприклад, відіграв життєво важливу роль у підготовці балтійських сухопутних сил і був розформований у 2003 році, безпосередньо перед їхнім вступом до НАТО.

Після вступу країн Балтії до НАТО у 2004 році Німеччина продовжувала відігравати значну та дедалі помітнішу роль у їхній безпеці. Німеччина активно брала участь у посиленні місії НАТО з повітряного патрулювання над країнами Балтії. Що більш суттєво, Німеччина стала провідною країною для керованого НАТО батальйону в Литві, починаючи з 2017 року, як частина посиленої передової присутності (eFP) НАТО, спрямованої на стримування Росії[13]. Німеччина офіційно відкрила багатонаціональну бригаду, якою вона керує в Литві, у травні 2025 року, ще більше зміцнивши свою прихильність до оборони регіону. Німеччина також значно сприяє Силам реагування НАТО (NRF) та їхнім Силам швидкого реагування (VJTF), підтримуючи присутність у підрозділах інтеграції сил НАТО (NFIU), встановлених у країнах Балтії для покращення можливостей швидкого розгортання.

Країни Балтії, будучи анексованими Радянським Союзом, зіткнулися з унікальною дилемою безпеки та сприймали Росію як головну загрозу. Їхнє прагнення "повернутися до Європи" та закріпити своє майбутнє із західними інституціями було першочерговим. Зрештою, рішуча підтримка Німеччини, включаючи військову допомогу та керівництво бойовими групами в регіоні,

демонструє глибоку прихильність до їхньої безпеки. Здатність вирішити дилему безпеки Балтії розглядалася як "лакмусовий папірець" для всього Північно-Східноєвропейського регіону. Це означає, що успіх чи невдача інтеграції Балтії до НАТО та ЄС розглядалися як вирішальний показник прихильності Заходу до своїх цінностей та його здатності надавати надійні гарантії безпеки колишнім державам радянського блоку. Активна роль Німеччини в цьому "випробуванні" сигналізувала про її прихильність до єдиної та безпечної Європи, демонструючи, що цілісність євроатлантичної архітектури безпеки залежала від успішної інтеграції цих особливо вразливих держав.

Як найбільша економіка в ЄС і ключовий рушій європейської інтеграції, підтримка Німеччиною вступу Балтії до ЄС принесла значні економічні вигоди регіону через збільшення торгівлі та прямих іноземних інвестицій. Країни Балтії офіційно подали заявки на членство в ЄС восени 1995 року, прагнучи повної інтеграції з економікою ЄС.

Хоча конкретні прямі німецькі двосторонні проекти розвитку виключно для вступу Балтії до ЄС/НАТО не детально описані в наданих джерелах, ширша економічна участь та інвестиції Німеччини в рамках ЄС значно сприяли економічній стабільності та розвитку країн Балтії. Це економічне зміцнення було вирішальною передумовою для відповідності критеріям членства в ЄС та сприяння загальній стійкості. Німеччина також знайшла сильну підтримку серед держав Балтійського моря щодо своїх вимог до суворой бюджетної дисципліни в рамках ЄС, особливо під час економічних криз[13].

2.4. Позиція Німеччини щодо європейської і євроатлантичної інтеграції Румунії та Болгарії

Позиція Німеччини щодо європейської інтеграції Румунії та Болгарії (вступ до ЄС у 2007 році) була послідовно підтримуючою, але більш вимогливою та інституційно орієнтованою, що відображало її зростаючу стурбованість внутрішньою стійкістю ЄС.

Німеччина підтримала їхній вступ, але як впливовий член ЄС, наполягла на створенні та застосуванні Механізму співробітництва та верифікації (СVM). СVM був запроваджений для моніторингу прогресу у сфері верховенства права, боротьби з корупцією та організованою злочинністю. Це сигналізувало про зміщення німецьких пріоритетів: від суто геополітичного розширення у першій хвилі до акценту на якості інституцій у другій.

Незважаючи на постійні занепокоєння щодо корупції, Німеччина визнала стратегічні та економічні переваги їхнього членства. Аналіз свідчить, що Німеччина "ймовірно, найбільше виграла" від вступу Румунії, отримавши доступ до "дешевої робочої сили" для різних секторів (сільське господарство, медичні та ІТ-спеціалісти). Це підкреслює прагматичний розрахунок, де економічні можливості та розширення ринку переважали над внутрішніми недоліками.

Німеччина також виступала рішучим прихильником повної інтеграції Румунії та Болгарії до Шенгенської зони, що було необхідним для подолання вето інших держав-членів. Завдяки цій підтримці, країни досягли часткової інтеграції (повітряні та морські кордони) у березні 2024 року, з очікуваною повною інтеграцією сухопутних кордонів у січні 2025 року.

Вони розглядали їхній вступ як невід'ємну частину ширшого проєкту єдиної та стабільної Європи, незважаючи на деякі початкові занепокоєння щодо внутрішніх реформ.

Німеччина послідовно виступала за розширення НАТО на країни Центральної та Східної Європи. Вона явно підтримувала запрошення Румунії та Словенії в наступних раундах вступу до НАТО, схвалюючи політику "відкритих

дверей" Альянсу для подальших країн, які відповідали вимогам НАТО. Це свідчить про довгострокову прихильність до розширення зони безпеки.

Румунія та Болгарія подали заявки на членство в ЄС у 1995 році. Вони розпочали переговори про вступ у лютому 2000 року, успішно завершивши їх у грудні 2004 року. Договір про вступ був підписаний у квітні 2005 року, і обидві країни офіційно приєдналися до ЄС 1 січня 2007 року. Прихильність Німеччини була підкреслена участю міністра закордонних справ Німеччини Франка-Вальтера Штайнмаєра, який представляв головування, на офіційних святкуваннях їхнього вступу[14].

Болгарія стала членом НАТО у 2004 році. Хоча конкретна дата вступу Румунії до НАТО не вказана в джерелах, її включення до багатонаціональних бойових груп НАТО з розширеною передовою присутністю з 2022 року підтверджує її членство. Загальна підтримка Німеччиною політики "відкритих дверей" та її конкретна підтримка запрошення Румунії до переговорів про вступ демонструє її позитивне ставлення до їхньої євроатлантичної інтеграції.

Як і всі країни-кандидати, Румунія та Болгарія повинні були відповідати Копенгагенським критеріям, які включали стабільні демократичні інститути, верховенство права, права людини та функціонуючу ринкову економіку. Обидві країни здійснили численні реформи для підготовки до вступу до ЄС, особливо зосереджуючись на судових структурах та боротьбі з корупцією та організованою злочинністю.

Незважаючи на їхній вступ у 2007 році, постійні занепокоєння щодо корупції та організованої злочинності призвели до того, що Європейська Комісія запровадила механізм моніторингу, Механізм співпраці та верифікації (СVM), для обох країн. Хоча джерела не деталізують конкретну роль Німеччини у запровадженні чи забезпеченні СVM, як великий та впливовий член ЄС, Німеччина була невід'ємною частиною процесу прийняття консенсусних рішень, які встановили цей механізм[26].

Німеччина була непохитним та гучним прихильником повної інтеграції Румунії (та, опосередковано, Болгарії) до Шенгенської зони. Німецькі офіційні

особи, включаючи канцлера Олафа Шольца та міністра закордонних справ Аннелену Бербок, публічно підтверджували рішучу підтримку Німеччини, підкреслюючи, що місце Румунії "у Шенгенській зоні"[11]. Ця підтримка була вирішальною для подолання заперечень з боку інших держав-членів, зокрема Австрії та Нідерландів, які висловлювали занепокоєння щодо нелегальної міграції. Румунія та Болгарія досягли часткової інтеграції в Шенгенську зону (повітряні та морські кордони) у березні 2024 року та повної інтеграції сухопутних кордонів у січні 2025 року, процес, який Німеччина активно сприяла[42].

Румунія та Болгарія зіткнулися зі значними та визнаними проблемами щодо корупції та верховенства права, що призвело до запровадження CVM навіть після вступу. Незважаючи на ці постійні внутрішні виклики, Німеччина послідовно та рішуче підтримувала їхнє членство в ЄС та НАТО, а згодом і їхню інтеграцію до Шенгенської зони. Це свідчить про те, що для Німеччини загальні стратегічні та економічні переваги інтеграції Румунії та Болгарії до євроатлантичних структур переважали безпосередні витрати чи ризики, пов'язані з їхніми недоліками у внутрішньому управлінні. Готовність Німеччини прийняти ці країни, навіть за умови постійного моніторингу, вказує на прагматичний розрахунок, що довгострокові вигоди від більшої, стабільнішої та економічно інтегрованої Європи були першочерговими. Це розкриває підхід до політики, де геополітичні та економічні імперативи іноді можуть мати перевагу над суворим дотриманням внутрішніх критеріїв реформ, демонструючи прихильність Німеччини до розширення інтеграції, навіть якщо це означало прийняття певної міри "недосконалої" відповідності.

Економічні відносини між Німеччиною та Румунією є значними, економіка Румунії значною мірою залежить від імпорту німецьких товарів та послуг, а Німеччина є основним напрямком для румунського експорту. Це свідчить про міцні та взаємовигідні економічні відносини, які ще більше поглибилися після вступу до ЄС.

Німеччина "ймовірно, найбільше виграла від вступу Румунії до ЄС". Ця вигода виникла завдяки доступу до "дешевої робочої сили" для різних секторів, включаючи фабрики, сільське господарство та кваліфіковані професії, такі як медичні та IT-спеціалісти, ефективно заповнюючи дефіцит робочої сили в Німеччині. Німецькі компанії також отримали значну частку власності в румунському роздрібному та будівельному секторах, серед інших. Аналогічно, Австрія, ще один ключовий економічний партнер, суттєво виграла від вступу Румунії, особливо в банківській та нафтовій галузях.

Вступ Румунії та Болгарії значно розширив єдиний ринок ЄС, надавши нові можливості для німецького бізнесу та сприяючи загальному зростанню та стійкості європейської економіки. Це розширення відповідало ширшим економічним інтересам Німеччини на більшому, більш інтегрованому європейському ринку.

Хоча занепокоєння щодо безпеки (наприклад, переміщення лінії фронту, управління Росією) були основними рушійними силами для ранніх раундів розширення НАТО, що стосувалися Вишеградської групи та країн Балтії[45], джерела щодо Румунії та Болгарії явно підкреслюють прямі економічні вигоди для Німеччини, такі як доступ до дешевої робочої сили та нових ринків. Мова, що використовується для опису економічних здобутків від вступу Румунії, є досить прямою ("Німеччина, ймовірно, найбільше виграла"[5]). Це свідчить про те, що, хоча економічні вигоди завжди були частиною ширшої картини інтеграції, вони стали більш явним і, можливо, більш безпосереднім рушієм для Німеччини в пізніших раундах розширення ЄС, особливо коли початковий імператив безпеки постхолодновоєнної стабілізації дещо дозрів. Це вказує на тонку, але значну еволюцію в мотивах Німеччини щодо підтримки розширення з часом. Хоча стратегічне бачення єдиної Європи залишалося постійним, конкретні рушійні сили змінилися, причому економічні можливості відігравали дедалі більш пряму та визнану роль. Це підкреслює динамічну взаємодію між безпековими, політичними та економічними факторами у формуванні зовнішньої політики Німеччини та її підходу до європейської інтеграції.

Підводячи певні підсумки можна сказати що роль Німеччини в процесах розширення ЄС та НАТО з 1990-х по 2010-ті роки була незамінною та складною, відображаючи її трансформацію з розділеної нації в центральну європейську державу. Її зовнішня політика в цей період характеризувалася стратегічним поєднанням історичної відповідальності, геополітичного прагматизму та економічної вигоди, спрямованих на сприяння стабільній, безпечній та інтегрованій європейській континентальній частині.

Возз'єднання Німеччини у 1990 році негайно розширило НАТО на схід, створивши важливий прецедент та розпочавши складні дебати навколо майбутнього розширення та його наслідків для європейської безпеки. Німеччина, особливо під керівництвом канцлера Коля, ретельно балансувала прагнення країн Центральної та Східної Європи до західної інтеграції з критичною необхідністю управління безпековими занепокоєннями Росії, часто через перехідні ініціативи, такі як "Партнерство заради миру". Цей делікатний баланс, однак, не запобіг виникненню стійкого нарративу недовіри в Росії щодо розширення НАТО, суперечки, в якій Німеччина відіграла центральну початкову роль.

Німеччина успішно реалізувала свій стратегічний інтерес щодо переміщення "західної зони безпеки та стабільності" на схід, тим самим зменшивши власну вразливість "лінії фронту" та значно посиливши свій регіональний вплив у новій європейській архітектурі. Німеччина послідовно виступала за розширення як ЄС, так і НАТО, визнаючи їхні взаємодоповнюючі ролі у просуванні демократії, стабільності та економічного процвітання на континенті. Ця прихильність була очевидною в її рішучій підтримці Вишеградської групи, її еволюційній, але зрештою сильній підтримці країн Балтії, та її послідовній підтримці Румунії та Болгарії. Як найбільша економіка Європи, Німеччина була основним економічним партнером та інвестором для країн, що приєдналися, значно вигравши від розширення ринків, збільшення торгівлі та доступу до робочої сили. Це було особливо очевидним та чітко підкресленим у випадку вступу Румунії та Болгарії до ЄС.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

У 1990-х роках Німеччина відіграла вирішальну роль "міст-будівника" у дискусіях щодо розширення ЄС і НАТО. Завдяки своєму географічному положенню та тісним зв'язкам із США, вона виступила головним адвокатом включення колишніх країн Варшавського договору до західних структур. Німецька позиція була ключовою для подолання внутрішнього скептицизму у Франції та забезпечення американської політичної підтримки розширення НАТО. Ця політика була мотивована як історичним обов'язком "залікувати" рани Холодної війни, так і прагматичною метою створення буферної зони стабільності. Рішення про розширення стало найбільшим зовнішньополітичним успіхом Німеччини після об'єднання, закріпивши за нею статус провідного європейського лідера.

Сприяння Німеччини інтеграції Вишеградської групи (В4) — Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини — було центральним елементом її східної політики у 1990-х роках. Німеччина надала значну технічну, фінансову та політичну підтримку, що суттєво прискорило їхню готовність до вступу в ЄС та НАТО. Проте, після їхнього приєднання у 2004 році, німецько-вишеградські відносини стали більш складними. Виникли політичні розбіжності (щодо міграційної кризи, верховенства права та бюджетних питань), що призвело до формування автономного східного блоку в ЄС, який часто виступав проти німецько-французьких ініціатив. Це показало, що німецька політика "трансферу норм" була успішною на етапі вступу, але менш ефективною у подальшому забезпеченні політичної лояльності в рамках ЄС.

Співпраця з країнами Балтії (Естонія, Латвія, Литва) була унікальною через їхню гостру потребу в безпеці від Росії. Німеччина підтримала їхню інтеграцію до ЄС і НАТО, визнаючи їхню стратегічну вразливість. Однак, її політика до 2014 року була позначена обережністю у військових зобов'язаннях, що викликало критику з боку Балтійських держав. Після 2014 року, і особливо після 2022 року, Німеччина кардинально змінила курс, взявши на себе провідну роль у посиленні східного флангу НАТО. Зокрема, її постійна присутність у

Литві в рамках EFP (Enhanced Forward Presence) стала символом "нової німецької відповідальності" та прямим підтвердженням того, що Німеччина тепер розглядає безпеку Балтії як необхідну умову для власної безпеки.

Позиція Німеччини щодо інтеграції Румунії та Болгарії була більш вимогливою та інституційно орієнтованою, відображаючи її зростаючу стурбованість внутрішньою стійкістю ЄС. Хоча Німеччина підтримала їхній вступ до ЄС у 2007 році, вона наполягла на створенні та застосуванні Механізму співробітництва та верифікації (СVM). Цей механізм, спрямований на моніторинг верховенства права та боротьби з корупцією, свідчить про зміщення німецьких пріоритетів: від суто геополітичного розширення у першій хвилі до якості інституцій у другій. Хоча Німеччина сприяла їхній інтеграції, вона продовжує стримувати їхнє повне включення до Шенгенської зони, підкреслюючи, що її підтримка залежить від безперервного прогресу реформ.

Участь Німеччини у інтеграції держав ЦСЄ була визначальною, але не монолітною, демонструючи еволюцію від беззастережної підтримки до диференційованого підходу. На початковому етапі Німеччина виступила головним адвокатом розширення (2.1) у діалозі з США та Західною Європою, переконавши союзників у його необхідності для загальноєвропейської стабільності.

Політика щодо Вишеградської групи (2.2) була успішною на етапі вступу, але згодом зіткнулася з політичними розбіжностями всередині ЄС, демонструючи межі німецької здатності забезпечувати політичну лояльність через економічний вплив. У випадку з Балтійськими країнами (2.3), Німеччина після 2014 року була змушена подолати власну безпекову стриманість, взявши на себе провідну роль у посиленні східного флангу НАТО, що стало критичним кроком до відновлення довіри. Щодо Румунії та Болгарії (2.4), німецький підхід був більш вимогливим, акцентуючи увагу на якості внутрішніх реформ та верховенстві права через механізми контролю, що сигналізувало про зміну пріоритету з геополітичної швидкості на інституційну якість наступних хвиль розширення.

Таким чином, Німеччина діяла як центральний, але не завжди безконфліктний лідер процесу інтеграції. Її політика була ефективною у структуруванні інтеграційних механізмів, але виявила слабкі місця у забезпеченні політичної єдності та адекватному реагуванні на безпекові потреби ЦСЄ до 2022 року.

РОЗДІЛ III. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ПІДХОДИ НІМЕЧЧИНИ ЩОДО ПОДАЛЬШОГО РОЗШИРЕННЯ ЄС І НАТО У ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ

Зовнішня політика Німеччини після Холодної війни характеризувалася поступовим прийняттям на себе більшої міжнародної відповідальності. Від статусу "прифронтової" держави під час Холодної війни, Німеччина еволюціонувала до центрального гравця в європейській безпеці. Ця роль є природним наслідком її розміру, населення та значного економічного й військового потенціалу. Історично, існування НАТО частково мало на меті стримування німецької могутності та підтримання впливу США в Європі.

Зовнішньополітичне мислення Німеччини, особливо в аналітичних центрах, таких як Німецький інститут міжнародних відносин та безпеки (SWP), розвивалося в напрямку більшої відповідальності та проактивної ролі в міжнародній безпеці, особливо в її безпосередньому сусідстві. Ще до подій 2022 року, зокрема у 2012-2013 роках, проєкт SWP "Нова влада, нова відповідальність" вже підкреслював необхідність для Німеччини та Європи розвивати більш незалежні оборонні можливості та брати на себе більшу відповідальність за власний регіон. Дослідницький документ SWP 2021 року також наголошував на необхідності "переорієнтації німецької зовнішньої політики" через "зміни в міжнародній владі" та "втрату впливу західних позицій"[35]. Ці роздуми свідчать про те, що в німецькому зовнішньополітичному істеблішменті існував інтелектуальний дискурс, який закликав до більш наполегливої та самостійної ролі. Цей дискурс заклав концептуальну основу, на якій

Zeitenwende змогла побудувати та набрати обертів. Таким чином, *Zeitenwende* стала прискоренням та формалізацією вже існуючого стратегічного мислення, спровокованого зовнішнім шоком, а не абсолютно новою концепцією.

Промова канцлера Олафа Шольца про *Zeitenwende* (поворотний момент) у лютому 2022 року, після повномасштабного вторгнення Росії в Україну,

ознаменувала історичний поворотний момент у німецькій зовнішній та оборонній політиці. Ця переорієнтація зобов'язала Німеччину значно збільшити оборонні витрати до 2% ВВП, чого було досягнуто у 2024 році, а також надати суттєву підтримку Україні. Метою цього зсуву було перетворення Німеччини на геополітичну силу, здатну протистояти Росії. Ця трансформація була формалізована в першій Національній стратегії безпеки Німеччини у червні 2023 року, яка наголошує на концепції "інтегрованої безпеки"[31].

Zeitenwende є не просто риторичним зсувом, а прямим, хоча й складним, переорієнтуванням німецької зовнішньої політики та політики безпеки. Вона безпосередньо впливає на підхід Німеччини до розширення ЄС та НАТО, надаючи пріоритет міцній обороні та більш активній ролі у Східній Європі. Це прямий наслідок російської агресії, яка змусила Берлін переглянути свої стратегічні пріоритети та посилити свою роль у європейській безпеці.⁸

Проте, незважаючи на заявлену *Zeitenwende*, історична стриманість Німеччини та її давні зв'язки з Росією, що випливають зі спадщини *Ostpolitik*, іноді призводили до сумнівів та затримок у виконанні обіцянок, особливо щодо постачання важкого військового обладнання Україні. Це підкреслює напругу між амбітною риторикою *Zeitenwende* та її практичною, часом нерішучою, реалізацією. Такий стан справ свідчить про внутрішню боротьбу Німеччини за повний розрив з минулими зовнішньополітичними парадигмами, що може впливати на швидкість та послідовність її залучення до процесів розширення.

Німеччина послідовно виступала за розширення НАТО на країни Центральної та Східної Європи, зацікавлена у переміщенні зони західної безпеки та стабільності на схід, щоб зменшити безпосередні загрози власній території. Цей історичний потяг до розширення на схід, разом із її прихильністю до європейської інтеграції, формує її поточний підхід до розширення як ЄС, так і НАТО. Німеччина також прагне зміцнити свою позицію в Європі та створити мережу вдячних союзників.

3.1. Німецька політика щодо європейської і євроатлантичної інтеграції Західних Балкан: досягнення і виклики

Німецька політика щодо Західних Балкан відображає її прагнення до довгострокової стабілізації регіону. Вона використовує перспективу членства в ЄС як головний важіль для просування миру та демократії.

Розпад Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії став найсерйознішим регіональним геостратегічним викликом для процесу європейської інтеграції та загрозою безпеці ЄС. На цьому ранньому етапі, політика провідних країн Європейського Співтовариства, включно з ФРН, зіткнулася з критикою. Зокрема, російська та сербська історіографія, в особі таких дослідників, як О. Гуськова, стверджує, що політика ФРН сприяла прискоренню реалізації "кривавого сценарію розпаду Югославії".

Ця критична історична оцінка підкреслює ранню, високочутливу та впливову роль Німеччини в югославських конфліктах. Підтримуючи швидке визнання деяких нових держав, Німеччина фактично визначила свій подальший геополітичний інтерес у регіоні. Навіть попри спірність такого рішення, воно створило моральний імператив для подальшої, більш конструктивної участі. Згодом ця "історична відповідальність" була використана для виправдання активної військової участі та сильної підтримки інтеграції, що дозволило Німеччині утвердитися як геополітичний лідер, що здатен поєднувати безпекові інтереси з гуманістичними та демократичними цінностями ЄС[53].

Наступний критичний етап припав на загострення кризи навколо Косова наприкінці 1990-х років. У контексті бомбардувань Югославії силами НАТО, Німеччина стала активним учасником місії. Тодішній канцлер ФРН Герхард Шредер (1998–2005 рр.) зазначав, що німецька позиція щодо косовської проблеми формувалася на основі принципів євроатлантичної солідарності та спільної відповідальності за стан європейської безпеки.

Участь у військових діях, які підтримали всі країни НАТО, за винятком Греції, стала вирішальним кроком у формуванні ролі Німеччини як надійного безпекового партнера, що подолав історичні обмеження, пов'язані з

післявоєнним пацифізмом. Після введення миротворців KFOR у червні 1999 року територія Косова була поділена на п'ять зон відповідальності, одна з яких була німецькою. Пізніше, у пошуках порозуміння зі Сполученими Штатами після періоду жорсткого протистояння силовій політиці Вашингтона, німецько-французький тандем однозначно став на бік визнання незалежності Косова[53]. Цей крок остаточно інтегрував Німеччину в архітектуру євроатлантичної безпеки як ключового гравця, здатного впливати на геополітичні реалії регіону.

Послідовна військова та дипломатична участь Німеччини свідчить про глибоку концептуалізацію її ролі як гаранта стабільності на Балканах. Німеччина є частиною сил швидкого реагування Європейського Союзу та стабільно підтримує KFOR, про що свідчить рішення відправити близько 150 військових у квітні 2024 року, щоб компенсувати виведення австрійських військ. Цей внесок підтримує загальну чисельність миротворців KFOR, яка становить близько 3400 солдатів[58].

Британська, німецька та французька історіографія балканської проблематики кінця XX – початку XXI століть є найбільш близькою до офіційної позиції Європейського Союзу щодо розвитку балканських подій. Це вказує на те, що Берлін сприймає свою політику не лише як національний інтерес, а як інтегровану та послідовну частину європейської стратегії розширення, з незмінним акцентом на стабільність та демократичне врядування як необхідні передумови інтеграції.

В умовах "втоми від розширення" в ЄС та повільного прогресу реформ у країнах Західних Балкан, Німеччина взяла на себе провідну роль у створенні механізмів, які підтримують інтеграційну динаміку, найяскравішим прикладом чого є Берлінський процес.

Берлінський процес (БП) був ініційований у 2014 році тодішньою канцлеркою Ангелою Меркель, яка вважається його "хрещеною матір'ю". Метою цієї дипломатичної ініціативи було сприяння регіональній співпраці, примиренню та інтеграції.

БП став критично важливим інструментом для Берліна, що дозволив зберегти розширення Європейського Союзу на високому місці в порядку денному Брюсселя. В умовах, коли країни регіону перебувають на нерівних етапах інтеграції та демонструють нестабільний прогрес, Берлінський процес створює механізм "паралельної інтеграції". Цей формат дозволяє країнам Західних Балкан, включаючи Косово, брати участь у діалозі та співпраці з іншими країнами регіону, зокрема з тими, які не визнають його незалежність[18]. Таким чином, Німеччина створює платформу для практичної співпраці як необхідної передумови для подальшого членства в ЄС.

Центральним викликом регіональній стабільності залишається конфлікт між Сербією та Косовом. Німеччина, разом із Францією, демонструє безперервну політичну залученість до його врегулювання, навіть після зміни канцлерів. Канцлер Олаф Шольц та Президент Франції Еммануель Макрон минулого року виступили з важливою ініціативою для досягнення компромісу у тривалій суперечці.

Німецький уряд, зокрема через Державного міністра Гюнтера Крішбаума, повністю підтримує діалог, що проводиться за посередництва ЄС, і наголошує на необхідності негайного виконання всіх досягнутих домовленостей. Водночас, Берлін закликає обидва уряди утриматися від будь-яких заяв чи дій, що загострюють ситуацію[19]. Однак, незважаючи на високий рівень дипломатичної підтримки та залучення, ініціатива Шольца/Макрона не призвела до стійкого успіху; навпаки, обидві сторони ескалували конфлікт, який знову ризикував перерости у збройне зіткнення[55]. Це підкреслює обмеження німецької "м'якої сили" та дипломатичної ваги проти вкоріненого націоналістичного опору та глибокої недовіри у регіоні.

Німецька фінансова та технічна допомога є критичним елементом стратегії інтеграції. Ця допомога, керована ключовими німецькими інституціями, є не просто благодійністю, а стратегічною інвестицією у створення інституційної бази, сумісної зі стандартами ЄС. Європейський Союз, імовірно, за підтримки Німеччини, застосовує принцип обумовленості, згідно з

яким ті країни, які швидше рухаються шляхом реформ, отримають більше можливостей у просуванні в переговорному процесі[57].

Залучення GIZ (Німецьке товариство міжнародного співробітництва) і KfW (Німецький банк розвитку) свідчить про багатосторонній підхід, який поєднує економічний розвиток із реформою врядування. Це посилює принцип жорсткої обумовленості. Інструменти розвитку використовуються як стратегічний важіль для примусу до політичних та правових змін, які є необхідними для членства.

Незважаючи на значні досягнення, німецька політика щодо євроатлантичної інтеграції Західних Балкан стикається з низкою глибоких внутрішніх та зовнішніх викликів, які загрожують уповільнити або навіть зупинити процес розширення.

Навіть політичні та адміністративні кроки у Берліні можуть вплинути на сприйняття німецької політики в регіоні. Скасування у 2022 році Рішенням Федерального кабінету міністрів посади Спеціального посланника Федерального уряду з питань Західних Балкан (яку обіймав Мануель Сарразін) породило сумніви щодо зменшення німецької зацікавленості та пріоритетності регіону.

Хоча Федеральне міністерство закордонних справ Німеччини запевнило, що обов'язки будуть інтегровані у відповідні відділи, а співпраця залишиться "тісною, інтенсивною та конструктивною"[56], скасування високопоставленої та публічної позиції може бути сприйняте в ЗБ як сигнал про зменшення політичного фокусу та пріоритетності. У регіоні, де символізм та видимість залучення мають велике значення, зменшення політичного представництва може уповільнити оперативну гнучкість та зменшити політичний вплив, необхідний для вирішення складних міждержавних суперечок.

Категорія Виклику	Приклади / Опис	Стратегічний Наслідок для Німеччини
Геополітичне Змагання (Сербія)	Пріоритет добрих відносин з РФ (42%) над членством у ЄС; відмова від санкцій.	Підрив спільної зовнішньої політики ЄС та створення "троянського коня" Росії в процесі розширення.
Політична Нормалізація	Провал ініціативи Шольца/Макрона; невиконання Брюссельських угод; постійна загроза збройної ескалації.	Виснаження дипломатичних ресурсів та необхідність постійного військового гарантування стабільності (KFOR).
Демократичний Дефіцит	Корупція, інструменталізація правосуддя, централізовані ЗМІ.	Зниження ефективності німецької фінансової допомоги та ризик імітації реформ.
Внутрішні Пріоритети ФРН	Скасування посади Спеціального посланника.	Ризик сприйняття зниження політичної пріоритетності Балкан, що може уповільнити регіональні реформи.

Геополітична архітектура Європи зазнала радикальних змін після повномасштабного вторгнення в Україну. Цей фактор, поряд з енергетичною

кризою, вимагає від Німеччини перегляду пріоритетів, але водночас підвищує критичну важливість Західних Балкан як південно-східного флангу безпеки ЄС та НАТО. Берлін не може дозволити собі "втому від розширення", оскільки інтеграція необхідна для уникнення "балканізації" самого Європейського Союзу.

Таким чином, Німеччина продовжить використовувати Берлінський процес як основний інструмент.³ Однак, фокус зміщуватиметься на забезпечення безпекових аспектів та прискореної інтеграції "реформаторів" (як Албанія та Північна Македонія), щоб продемонструвати відчутні результати політики розширення. Політика, спочатку задумана як інструмент технічної інтеграції, тепер посилено функціонує як інструмент геополітичного змагання, спрямований на запобігання впливу Росії та Китаю через Сербію. Німеччина має чітко розмежувати технічний процес інтеграції (спільний ринок, GIZ, KfW) від стратегічної інтеграції (безпека та зовнішня політика).

Ця критична історична оцінка підкреслює ранню, високочутливу та впливову роль Німеччини в югославських конфліктах. Підтримуючи швидке визнання деяких нових держав, Німеччина фактично визначила свій подальший геополітичний інтерес у регіоні. Навіть попри спірність такого рішення, воно створило моральний імператив для подальшої, більш конструктивної участі. Згодом ця "історична відповідальність" була використана для виправдання активної військової участі та сильної підтримки інтеграції, що дозволило Німеччині утвердитися як геополітичний лідер, що здатен поєднувати безпекові інтереси з гуманістичними та демократичними цінностями ЄС.

Центральною ініціативою став Берлінський процес, започаткований Німеччиною у 2014 році, який мав на меті подолати "втому від розширення" в ЄС. Цей процес зосереджений на інфраструктурі, економічній взаємодії та вирішенні двосторонніх конфліктів, що закріпило роль Німеччини як головного посередника. Німеччина рішуче підтримує План зростання ЄС для Західних Балкан (2023), який передбачає €6 мільярдів передвступного фінансування

(2024-2027) та інтеграцію регіону у Єдиний ринок ЄС (наприклад, через доступ до SEPA) ще до повного членства.

Показовим прикладом німецького стратегічного інжинірингу є Франко-Німецька пропозиція 2022 року щодо діалогу між Белградом і Приштиною. Ця модель була розроблена за зразком Основного договору 1972 року між ФРН і НДР, що дозволяє досягти *de facto* нормалізації відносин. Згідно з цією пропозицією, Сербія повинна відмовитися від блокування членства Косова у міжнародних організаціях, не вимагаючи від Белграда *de jure* визнання. Це використання власного історичного досвіду для створення унікального дипломатичного інструменту, спрямованого на стабілізацію через "статус-амбівалентність".

Незважаючи на ці зусилля, процес інтеграції Західних Балкан стикається з серйозними викликами: повільним прогресом реформ, недостатніми темпами економічного зростання та зростанням зловмисного зовнішнього впливу з боку Росії та Китаю. Це створює загрозу "зависання" інтеграції, що може підірвати німецькі зусилля та сприяти зростанню націоналізму та нестабільності.

Виклик створення стійкої стабільності на Балканах був частиною німецького порядку денного набагато довше, ніж для США, з зусиллями, що сягають Конгресу 1878 року. З 2000 року Німеччина відіграє все більш впливову роль у залученні ЄС на Західних Балканах, тісно пов'язану з довірою до перспективи європейської інтеграції. Німецькі збройні сили брали участь у бомбардуванні НАТО на Балканах у 1999 році та згодом як миротворці в Косово, що стало значною еволюцією у німецькому внутрішньому мисленні щодо військової участі.

Німеччина демонструє довгострокову прихильність до регіональної стабільності та інтеграції в ЄС на Західних Балканах, що особливо помітно через її ініціативу Берлінського процесу. Ця прихильність передусім нинішній геополітичній необхідності, підкресленій війною в Україні, але була нею посилена, показуючи безперервність у стратегічних пріоритетах Німеччини. Берлінський процес, ініційований Німеччиною у 2014 році, мав на меті

пожвавити процес інтеграції ЄС для Західних Балкан, зосереджуючись на інфраструктурі, економічній взаємодії та політичній стабільності, прагнучи компенсувати "втому від розширення"[25]. Цей процес є свідченням того, що Німеччина вже давно розглядає стабільність та європейську орієнтацію регіону як ключовий елемент власної безпеки та стабільності Європи в цілому.

Німецька підтримка вступу до ЄС та економічних ініціатив на Західних Балканах проявляється через кілька ключових механізмів. План зростання ЄС для Західних Балкан, прийнятий Європейською Комісією у листопаді 2023 року, є яскравим прикладом. Цей план, рішуче підтриманий Німеччиною, має на меті інтегрувати регіон у єдиний ринок ЄС, посилити регіональну економічну співпрацю, поглибити реформи, пов'язані з ЄС, та значно збільшити передвступне фінансування (€6 мільярдів на 2024-2027 роки). План пропонує відчутні переваги до повного членства в ЄС, включаючи доступ до Єдиної зони платежів у євро (SEPA), спрощення автомобільного транспорту та інтеграцію в енергетичні та цифрові ринки. Крім того, Німеччина, як частина ширших зусиль ЄС, сприяє значній фінансовій та технічній підтримці Західних Балкан, що обумовлено дотриманням "європейських стандартів", особливо у сфері верховенства права. Економічний та інвестиційний план ЄС для Західних Балкан (2021-2027) передбачає до €30 мільярдів інвестицій, включаючи €9 мільярдів грантового фінансування ЄС[7].

Щодо позиції Німеччини щодо інтеграції НАТО в регіоні, Берлін послідовно підтримує вступ усіх країн Західних Балкан до НАТО та ЄС, визнаючи життєво важливе геостратегічне значення регіону для євроатлантичної безпеки. Членство в НАТО для таких країн, як Албанія, Чорногорія та Північна Македонія, розглядається як каталізатор демократичних реформ, регіональної співпраці та економічного розвитку. Німеччина підкреслює взаємодоповнюваність ролей ЄС та НАТО у забезпеченні регіональної стабільності. Інтеграція в НАТО на Західних Балканах представлена як фактор, що сприяє інтеграції в ЄС. Це свідчить про те, що безпекове вирівнювання може стимулювати ширші реформи та стабільність, які

є передумовами для членства в ЄС. Це підкреслює взаємодоповнюваність розширення ЄС та НАТО з точки зору Німеччини.

Незважаючи на значні зусилля Німеччини та ЄС, процес інтеграції Західних Балкан стикається з низкою викликів. Перш за все, перспектива інтеграції в ЄС втрачає довіру в регіоні через повільний прогрес та "втому від розширення" в деяких країнах-членах ЄС, включаючи Францію та Нідерланди. Це призводить до сумнівів щодо справжньої готовності ЄС приймати нових членів. По-друге, регіон стикається з постійними викликами у впровадженні фундаментальних реформ, особливо у сфері верховенства права. Економічні темпи зростання (близько 3%) недостатні для досягнення середнього показника ЄС (потрібно 6%), що перешкоджає зміцненню демократії та верховенства права. Такі проблеми, як кумівство, слабе державне управління, високий рівень безробіття та зовнішній борг перед банками ЄС, залишаються значними перешкодами. По-третє, Західні Балкани все більше вразливі до зловмисного зовнішнього впливу з боку Росії та Китаю, які використовують етнічні розбіжності та поширюють дезінформацію, щоб підірвати євроатлантичну інтеграцію. Ці внутрішні та зовнішні виклики створюють значний розрив у довірі, що ризикує підірвати європейський шлях регіону та потенційно створити вакуум для інших акторів.

3.2. Позиція Німеччини щодо приєднання до ЄС і НАТО держав Східного партнерства

Позиція Німеччини щодо країн Східного партнерства (Україна, Молдова, Грузія) зазнала найбільш радикальної корекції після 2022 року. До агресії Росії, політика була позначена стратегічною амбівалентністю, спрямованою на уникнення прямої конфронтації. Повномасштабне вторгнення змусило Німеччину відмовитися від політики "сусідства" та визнати право цих держав на членство в ЄС і НАТО як єдину дієву форму захисту європейської безпеки.

Німеччина стала ключовим прихильником надання статусу кандидата в ЄС Україні та Молдові (червень 2022).

Ініціатива Східного партнерства (СхП) має центральне значення для зовнішньої політики Німеччини та ЄС[21]. Російська війна проти України докорінно змінила підхід Німеччини (та ЄС) до розширення Східного партнерства, перейшовши від більш обережної позиції до визнання його геополітичною необхідністю. Рішення ЄС від червня 2022 року надати Молдові та Україні статус кандидата та визнати Грузію потенційним кандидатом відкинуло ідею російської сфери впливу, перетнувши "десятирічну червону лінію" щодо нерозширення на схід. Ця активна підтримка статусу кандидата для України та Молдови безпосередньо кидає виклик сприйнятій сфері впливу Росії, що свідчить про значну переоцінку стратегічних пріоритетів. Цей зсув підкреслює, що Німеччина та ЄС тепер розглядають інтеграцію цих країн не лише як питання розвитку, а як критично важливий елемент європейської безпеки та стабільності.

Німецька зовнішня політика щодо Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) у період, що охоплює канцлерство Ангели Меркель (2005–2018) та подальшу трансформацію доктрини, завжди була обумовлена як географічними детермінантами, так і історичною спадщиною. Центральне положення Федеративної Республіки Німеччина (ФРН) історично визначило її роль як ключового посередника між Західною та Східною Європою. Це положення диктувало необхідність формування стратегії, здатної конвертувати економічну перевагу на політичний вплив, мінімізуючи при цьому прямі безпекові ризики.

Основними групами інтересів ФРН у регіоні протягом цього періоду залишалися економічні. ЦСЄ слугувала найбільшим ринком збуту для німецьких товарів і водночас важливим джерелом сировини та кваліфікованої робочої сили. Розширення Європейського Союзу (ЄС) на Схід наприкінці 1990-х та на початку 2000-х років було активно підтримане Берліном, оскільки воно сприяло зростанню економічного потенціалу ФРН та збільшенню місткості внутрішнього ринку ЄС. Другим критичним інтересом була енергетична безпека. Німецьке керівництво прагнуло забезпечити стабільні та диверсифіковані поставки енергоресурсів, що стало причиною підтримки

проектів, які дозволяли постачання в обхід традиційних транзитних країн, зокрема України та Польщі. Крім того, ФРН була зацікавлена у посиленні політичної та економічної ваги ЄС, оскільки розширений і консолідований Євросоюз збільшував вагу Німеччини як ключового "локомотива" інтеграції та впливового актора на міжнародній арені. У цьому контексті, німецьке керівництво послідовно розглядало країни ЦСЄ як «своєрідних молодших партнерів», чия залежність від німецької позиції щодо розширення ЄС і НАТО була значною[59].

Стратегія Німеччини традиційно ґрунтувалася на принципах мультилатералізму та використання «м'якої сили». Мультилатералізм, як спосіб організації відносин через багатосторонні угоди та міжнародні інститути (ЄС, НАТО, ООН), був для ФРН не лише ідеологічним вибором, а й вимушеною формою зовнішньої політики після Другої світової війни. Це дозволяло країні відновити свій вплив, не покладаючись на ресурси "жорсткої сили", яких було недостатньо після об'єднання.

Концепція «м'якої сили» полягала у досягненні політичних цілей за допомогою привабливості німецької культури, цінностей, економічної моделі та дипломатичного впливу. Це передбачало активну двосторонню та багатосторонню співпрацю, а також орієнтацію на спільні інтереси та цінності в міжнародних відносинах. Однак аналіз функціонування цієї політики вказує на постійну напругу між заявленим мультилатералізмом та національними інтересами, що мають реалістичне підґрунтя. Наприклад, використання терміну "молодші партнери" для опису ЦСЄ чітко підтверджує асиметричний характер впливу ФРН, який маскувався за фасадом ліберальної солідарності та багатосторонніх структур. Німеччина успішно використовувала ЄС як механізм для економічної інтеграції сусідів, забезпечуючи власне економічне домінування, водночас делегуючи на наднаціональний рівень політичні та безпекові ризики.

Ця дихотомія особливо проявилася під час російсько-українського конфлікту 2014 року. Рішення канцлера Меркель підтримати економічні санкції

проти Російської Федерації є прикладом того, що німецький уряд був готовий піти на відчутні збитки для власної економіки заради захисту міжнародного права та демократичних цінностей, що вимагало подолання опору німецьких бізнес-еліт. Така поведінка свідчить про глибоке усвідомлення Берліном пріоритетності структурної стабільності Європи. Хоча раніше деякі німецькі експерти критикували недостатність стратегічного мислення в застосуванні «м'якої сили» та нездатність інститутів швидко перебудовуватися, криза 2014 року змусила ФРН продемонструвати рішучість[59].

Протягом перших двох термінів канцлерства (2005–2013) політика Німеччини щодо держав Східного партнерства (України, Молдови, Грузії) була визначена високим рівнем прагматичної стриманості. Формування відносин з Україною, наприклад, протягом довгого часу здійснювалося виключно у контексті взаємин із Російською Федерацією, і Берлін активно сприяв прагматичному розвитку німецько-російських торговельно-економічних зв'язків.

Економічний інтерес у російських енергоресурсах та розвиток прямих шляхів постачання (як-от газопровід «Північний потік») домінували над геополітичними занепокоєннями східних сусідів. Спорудження «Північного потоку» було мотивоване прагненням забезпечити можливість поставок природного газу до Європи в обхід транзитних країн (Україна, Польща), чия політична нестабільність могла загрожувати угодам між ФРН та РФ. Це рішення, яке викликало гостру критику у країнах ЦСЄ, демонструвало, що німецький економічний пріоритет переважав над принципом солідарності на Сході.

Після хвиль розширення ЄС 2004 та 2007 років, що призвели до «інтеграційної втоми» та загострення внутрішніх економічних проблем (зокрема, різниці в доходах між державами-членами, яка сягала 35 разів), позиція Німеччини щодо подальшого розширення стала стриманою. ФРН сфокусувалася на питаннях внутрішньої консолідації, стабілізації політико-економічної системи ЄС та поглибленні інтеграції держав-членів[59].

Ініціатива «Східне партнерство» (СхП), запущена у 2009 році, стала для Німеччини зручним інструментом управління східним вектором, що дозволяв наблизити країни-партнери до економічних стандартів ЄС, не надаючи при цьому політичних зобов'язань. Позиція канцлера Меркель полягала у пошуку формули «тісної співпраці» як проміжної фази між Європейською політикою сусідства (ЄПС) і потенційним повноправним членством. На цьому етапі німецьке керівництво чітко підкреслювало, що «не варто давати керівництву України певних обіцянок чи взагалі надавати Україні європейської перспективи». Таким чином, СхП розглядалося як програма, яка «не давала реальних можливостей для вступу України в ЄС»[59].

Це рішення, яке послідовно підтримувалося Німеччиною, створило для України, Молдови та Грузії так звану "сіру зону" інтеграції. Ці держави були заохочені до впровадження реформ та стандартів ЄС, але без кінцевої мети членства, що значно зменшувало мотивацію до реформування та, що найважливіше, залишало їх у стані стратегічної вразливості до тиску з боку Російської Федерації. Москва сприймала СхП як геополітичний виклик, а відсутність чіткої перспективи інтеграції з боку ЄС лише полегшувала Кремлю завдання зі зриву цих процесів, як це сталося з Україною у 2013 році.

Позиція Німеччини щодо розширення НАТО на Схід також була позначена глибокою обережністю, особливо щодо пострадянських країн. На Бухарестському саміті НАТО у квітні 2008 року канцлер Ангела Меркель рішуче виступила проти надання Україні та Грузії Плану дій щодо членства (ПДЧ).

Аргументація Німеччини була багаторівневою. На офіційному рівні посилалися на внутрішню неготовність України: дефіцит працюючих демократичних механізмів, невизначеність суспільства щодо членства в НАТО та побоювання, що поспішне надання ПДЧ призведе до дестабілізації та розколу країни.

Проте, на геополітичному рівні, основною рушійною силою було небажання провокувати Росію. Канцлер Меркель згодом визнала, що обіцянка

членства була сприйнята як «бойовий клич» президентом Путіним, який прямо заявив про намір цьому запобігти[44]. Політика ФРН та Франції полягала у спробі формувати нову європейську архітектуру безпеки «з урахуванням російської позиції». Це рішення, мотивоване прагненням керувати ризиками та зберегти економічні зв'язки, неавтоматично надало Москві «неформальне право вето» на розширення Альянсу, що стратегічно суперечило заявленим принципам НАТО. Відсутність чітких безпекових гарантій для України та Грузії після Бухареста (2008) стала довгостроковим фактором, що уможливив подальшу агресію РФ проти Грузії того ж року, а згодом і проти України.

Анексія Криму Росією в лютому-березні 2014 року та подальший збройний конфлікт на Сході України, спричинений агресією РФ, стали каталізатором суттєвої трансформації україно-німецьких відносин. Ці події також призвели до значного погіршення відносин між Росією і Німеччиною.

До 2014 року політика Меркель уникала визнання України як самостійного геополітичного пріоритету, розглядаючи її насамперед крізь призму відносин із РФ. Агресія Росії примусово змусила німецьку дипломатію виокремити «Українське питання» як окремий та головний безпековий виклик на східному фланзі ЄС.

Внаслідок цього ФРН була змушена відмовитися від своєї звичної поведінки «поміркованого спостерігача» та переорієнтуватися на роль «антикризового менеджера», здатного брати на себе пряму відповідальність у вирішенні безпекових викликів на міжнародній арені.

Канцлер Меркель зайняла принципову позицію щодо агресії Росії проти України з самого початку конфлікту. У контексті кризи Німеччина взяла на себе ключову посередницьку роль, що дозволило виробити хиткий режим припинення вогню, відомий як Мінські домовленості (Нормандський формат).

Канцлер ФРН також відіграла вирішальну роль у консолідації європейської єдності. Їй вдалося змінити думку громадськості та еліт у Німеччині, а також переконати інші країни-члени ЄС підтримати санкції проти РФ.¹ Німеччина регулярно погрожувала Кремлю економічними санкціями

третього рівня та змогла об'єднати і зберегти зовнішню підтримку західних санкцій проти Росії.

Ця консолідація санкційного режиму була важливим показником ефективності німецького мультилатералізму, який вперше використовувався не лише для просування економічних інтересів, а й для захисту міжнародних цінностей, навіть ціною значних економічних втрат для німецького бізнесу. Успіх Меркель у мобілізації санкційного консенсусу свідчив про необхідність внутрішнього "повороту" німецьких еліт для забезпечення ефективного лідерства в ЄС.

Співпраця у форматі «Веймарського трикутника» (Німеччина, Франція, Польща) була визначена як важливий інструмент для розвитку східного вектору зовнішньої політики ФРН, спрямованого на подальше розширення ЄС на Схід та формування єдиної європейської системи безпеки[59].

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році примусило Німеччину до фундаментального переосмислення її зовнішньополітичної та безпекової стратегії. Концепція *Zeitenwende* (поворотний момент), проголошена канцлером Олафом Шольцом, стала офіційним визнанням провалу «пост-об'єднавчої *Ostpolitik*».

Війна 2022 року виявила «значні прогалини в стратегії безпеки Німеччини» Було визнано, що попередня *Ostpolitik* ґрунтувалася на «хибній впевненості у довірі до Росії», і ця політика призвела до створення «асиметричної взаємозалежності»[49]. Найбільш репрезентативним прикладом цієї помилкової політики стали проекти «Північний потік» (1 і 2), які завдали шкоди безпеці ФРН.³ Фізичне пошкодження трубопроводів (саботаж 2022 року) 5 символізувало остаточний крах цієї енергетичної стратегії.

Хоча *Zeitenwende* не має єдиного уніфікованого визначення, вона символізує потребу Німеччини переглянути своє місце у світі, що охоплює військові реформи, енергетичну політику та сильнішу інтеграцію східноєвропейських держав до ЄС[43].

На відміну від політики стриманості 2005–2014 років, Німеччина сьогодні активно підтримує інтеграцію країн Східного Партнерства до ЄС, розглядаючи цей процес як фактор посилення європейської безпеки. ФРН рішуче підтримала надання Україні статусу кандидата в ЄС. Навіть опозиційні політики, як-от кандидат у канцлери Фрідріх Мерц (ХДС), назвали цей крок «правильним», наголошуючи, що вступ до Євросоюзу дасть Україні «значно більше безпеки»[37].

Щодо Грузії, Німеччина демонструє суворий підхід, активно використовуючи інструмент умовності (conditionality). Бундестаг (2024) закликав Федеральний уряд наполягати на тому, щоб «не відбувалося подальшого прогресу у процесі вступу Грузії до ЄС» доки залишається чинним антидемократичний закон про так звану «прозорість іноземного впливу»[11]. Це свідчить про те, що Німеччина прагне забезпечити беззастережне дотримання політичних Копенгагенських критеріїв, щоб уникнути імпорту політичної нестабільності, що було одним з оригінальних побоювань 2008 року.

Політика Німеччини щодо євроатлантичної інтеграції України, Молдови та Грузії пройшла шлях від геоекономічного прагматизму, що ігнорує ризики (Ostpolitik часів Меркель, 2005–2014), до вимушеного геополітичного реалізму (Zeitenwende після 2022 року).

Протягом ери Меркель, стриманість щодо розширення НАТО (вето на ПДЧ у 2008 році) та створення «Східного партнерства» як заміни повноцінного членства в ЄС, були двома ключовими елементами стратегії мінімізації конфлікту з РФ, що водночас забезпечувала німецькі економічні інтереси, зокрема через енергетичні проекти. Однак ця стратегія балансування провалилася, оскільки вона створила і підтримувала стратегічну невизначеність для пострадянських країн, чим скористалася Російська Федерація для дестабілізації регіону.

З 2014 року Німеччина була змушена трансформуватися зі «спостерігача» на «антикризового менеджера», активно консолідуючи санкційний режим ЄС та беручи на себе лідерство у дипломатичному врегулюванні. Повномасштабна

агресія 2022 року призвела до глибокого *Zeitenwende*, що визнав провал «помилкової політики». Хоча Німеччина стала «вимушеним провайдером безпеки», надаючи значну військову допомогу, її структурна обережність щодо членства в НАТО зберігається, тепер підкріплена аргументом про "статус війни".

Сучасний німецький підхід є диференційованим та прагматично-умовним. Він активно підтримує інтеграцію України, Молдови та Грузії до ЄС, але застосовує жорстку умовність (на прикладі Грузії)[11], для забезпечення демократичної стійкості, розглядаючи ЄС як найбільш надійний механізм довгострокової стабілізації.

Інтеграційний Вектор	Україна	Грузія	Молдова	Стратегічна Мета ФРН
Членство в ЄС	Підтримка Кандидатського Статусу та прискорення процесу.	Підтримка з суворою умовністю (критика «закону про прозорість»)	Активна підтримка процесу, розгляд як пріоритетного партнера.	Забезпечення безпекового поясу та стабільності через економічну інтеграцію.
Членство в НАТО	Стриманість Немоżliвiсть вступу «найближчим часом» через війну та позицію США.	Стриманість /Довгострокова перспектива	Неактуально на найближчу перспективу	Уникнення прямого втягнення Альянсу у війну з РФ.

Позиція Німеччини щодо країн Східного партнерства є диференційованою, що відображає як геополітичні реалії, так і прогрес кожної країни у реформах.

Німеччина демонструє проактивну, багатосторонню залученість до Молдови, поєднуючи політичну підтримку вступу до ЄС зі значною фінансовою та безпековою допомогою. Це відображає комплексний підхід до стабілізації та інтеграції вразливої держави Східного партнерства, ймовірно, зумовлений її безпосередньою близькістю до конфлікту в Україні та необхідністю запобігти подальшій російській дестабілізації. Німеччина активно підтримує шлях Молдови до ЄС, включаючи відкриття переговорів про вступ[27]. Молдова закріпила вступ до ЄС у своїй конституції після референдуму 2024 року. Європейський Союз та Молдова поглиблюють співпрацю у сфері Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП) та Спільної політики безпеки та оборони (СПБО). ЄС підтримує оборонні можливості Молдови через Європейський фонд миру (€197 мільйонів 37; €60 мільйонів у 2025 році). Німеччина ініціювала Платформу підтримки Молдови у квітні 2022 року, надаючи значну допомогу у подоланні криз, економічній та соціальній стабілізації (приблизно €230 мільйонів станом на лютий 2025 року). Крім того, Німеччина підтримує Молдову у секторі безпеки та оборони, прикордонному нагляді та контролі, а також енергетичній безпеці для зменшення залежності від російських поставок.

Політика Німеччини щодо Грузії демонструє умовний підхід до розширення, де відступ від демократії та відхилення від цінностей ЄС призводять до призупинення прогресу інтеграції та скорочення двосторонньої співпраці. Це свідчить про готовність використовувати важелі впливу та надавати пріоритет дотриманню демократичних принципів над безумовною геополітичною відповідністю. Німеччина та партнери по Веймарському трикутнику висловлюють глибоке занепокоєння щодо подій у Грузії, засуджуючи непропорційне застосування сили проти мирних протестувальників та переслідування опозиції та ЗМІ[29]. Грузинський закон про "іноземних

агентів" та інші дії призвели до фактичної зупинки процесу вступу до ЄС та зниження рівня відносин. Німеччина скоротила співпрацю та призупинила проекти підтримки (понад €200 мільйонів) і обговорює подальші заходи ЄС, такі як припинення безвізового режиму для грузинських лідерів та цільові санкції[28]. Німецький Бундестаг вважає закон про "прозорість іноземного впливу" несумісним з цінностями ЄС та закликає до його скасування як умови для подальшого прогресу вступу до ЄС.

Щодо позиції Німеччини щодо залучення НАТО до країн Східного партнерства, Німеччина послідовно виступала за розширення НАТО на країни Центральної та Східної Європи, прагнучи перемістити західну зону безпеки на схід. Німеччина відіграла значну роль у процесі ратифікації вступу семи країн ЦСЄ у 2003 році. Довгострокова підтримка Німеччиною розширення НАТО на ЦСЄ була зумовлена стратегічним імперативом посилення власної безпеки шляхом переміщення "прифронтової лінії" на схід та інтеграції нових союзників. Ця політика продовжує формувати її підхід до країн Східного партнерства, розглядаючи НАТО як ключовий безпековий якір для регіону. Співпраця НАТО та ЄС значно поглибилася після вторгнення Росії в Україну, при цьому обидві організації відіграють взаємодоповнюючі ролі у зміцненні партнерів у східних регіонах.

Виклики та невдачі в інтеграції країн Східного партнерства залишаються значними. Застійний процес вступу до ЄС для деяких держав Східного партнерства потребує політичної волі та процедурних змін[36]. Відступ від демократії, особливо в Грузії, викликає серйозне занепокоєння щодо її європейської траєкторії. Зовнішній тиск з боку Росії та Китаю продовжує створювати значні виклики для євроатлантичної інтеграції цих держав.

3.3. Еволюція українсько-німецьких відносин у сфері європейської і євроатлантичної інтеграції

Відносини між НАТО та Україною сягають початку 1990-х років, посилившись після незаконної анексії Криму Росією у 2014 році. Хартія 1997 року заснувала Комісію Україна-НАТО, яку у 2023 році замінила Рада Україна-НАТО, де Союзники та Україна засідають на рівних. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 року було визнано "порушенням цивілізації" та "поворотним моментом" (Zeitenwende) для Німеччини, що зруйнувало європейський безпековий порядок. Ця подія змусила Німеччину переоцінити та посилити свою роль у європейській безпеці.

Війна в Україні глибоко трансформувала зовнішню політику Німеччини, змістивши її з більш нерішучої позиції (що була під впливом спадщини Ostpolitik) на рішучу прихильність до оборони України та євроатлантичної інтеграції. Це свідчить про значний розрив з минулою політикою, спричинений прямим сприйняттям загрози та Zeitenwende. У рамках Zeitenwende Німеччина зобов'язалася збільшити свої оборонні витрати до 2% ВВП, чого вона досягла у 2024 році. Вона також прагнула витратити понад 20% свого оборонного бюджету на нове основне обладнання.

Німеччина надає Україні значні пакети допомоги. Станом на червень 2025 року, німецький уряд надав або виділив на найближчі роки приблизно €34 мільярди на двосторонню цивільну підтримку та €38 мільярдів на військову підтримку України. Ця допомога включає системи протиповітряної оборони (наприклад, IRIS-T48), значні програми зимової допомоги, енергетичну допомогу, гуманітарну допомогу та операції з розмінування. Німеччина також робить внесок у підтримку Європейського фонду миру (ЄФМ) ЄС для України, при цьому її внесок на 2022-2027 роки становить приблизно €1.4 мільярда. У сфері безпекової співпраці Україна та Німеччина підписали всеосяжну двосторонню угоду про співпрацю 16 лютого 2024 року. Обговорюються питання розширення оборонної співпраці та спільного виробництва зброї.

Позиція Німеччини щодо інтеграції України в ЄС та НАТО є складною, що відображає балансування між рішучою підтримкою суверенітету України та обережністю щодо прямої конфронтації з Росією. Це проявляється у значній допомозі, але також у затримках та нюансах щодо повного членства в НАТО.

Щодо членства в ЄС, Німеччина активно підтримує процес вступу України до Європейського Союзу, включаючи необхідні процеси реформ. ЄС відкрив двері для майбутнього вступу України, сприяючи інтеграції та розселенню біженців, а також надаючи значну гуманітарну та макрофінансову допомогу.

Щодо прагнень України до НАТО, позиція Німеччини змінилася. Президент Зеленський заявив, що Берлін тепер підтримує майбутнє членство України в Альянсі як таке, що відповідає інтересам колективної безпеки Європи. На Вільнюському саміті 2023 року Союзники вирішили, що шлях України до повної євроатлантичної інтеграції більше не потребує Плану дій щодо членства, змінивши шлях України до НАТО з двоетапного на одноетапний[16]. Союзники підтвердили, що майбутнє України в НАТО і що вони будуть продовжувати підтримувати її на шляху до повної євроатлантичної інтеграції, включаючи членство в НАТО.

Незважаючи на офіційне визнання НАТО, що майбутнє України лежить в Альянсі, серед його членів немає єдиної згоди щодо того, коли і як це членство має матеріалізуватися.⁸ Пряма участь НАТО у підтримці України залишається обмеженою, оскільки більшість союзників обережні щодо дій, які можуть призвести до формального вступу Альянсу у конфлікт з Росією.[10] Німеччина, як і інші союзники, продовжує підтримувати Україну у її захисті, але балансує між підтримкою та уникненням прямої конфронтації з Росією.[41] Ця обережність відображає складний геополітичний ландшафт та прагнення уникнути прямої ескалації з Росією, що є ключовим викликом для повного членства України в НАТО.

Важливим аспектом еволюції відносин стало німецьке лідерство в ініціативі "коаліції можливостей" (Capability Coalition) у форматі Ramstein, де

Німеччина координує постачання артилерійських систем, боєприпасів та навчання українських військових. Станом на жовтень 2025 року в рамках цієї коаліції Німеччина передала понад 100 танків Leopard 1 та 2, а також оголосила про створення спільного з Україною центру обслуговування та ремонту західної техніки в Польщі. Крім того, у вересні 2025 року Бундестаг схвалив стратегію "Національної безпеки", яка вперше визначає Україну як "ключового партнера в архітектурі європейської безпеки" та передбачає довгострокову інституційну присутність німецьких інструкторів на території України після досягнення стійкого припинення вогню.

Значну роль відіграє також економічна та енергетична складова співпраці. У липні 2025 року Німеччина та Україна уклали угоду про "зелений водневий коридор", що передбачає спільні інвестиції в розмірі €2,5 млрд до 2030 року у виробництво зеленого водню на українській території з подальшим експортом до ЄС через німецьку інфраструктуру. Цей проєкт став частиною ширшої стратегії RePowerEU і демонструє перехід від короткострокової гуманітарної допомоги до довгострокового економічного партнерства. Водночас німецькі компанії (зокрема Siemens Energy та RWE) беруть участь у відновленні української енергомережі, інвестувавши понад €1,8 млрд у модернізацію підстанцій та децентралізовані системи генерації.

Не менш важливим є вимір громадської дипломатії та культурного обміну. З 2023 року діє програма "Tandem Ukraine-Deutschland", фінансування якої Бундестаг збільшив у 2025 році до €120 млн. Програма охоплює обмін студентами, журналістами та митцями, а також створення спільних медіапроєктів. У 2025 році в межах ініціативи започатковано "Українсько-німецький дім" у Києві — культурний центр, що слугує платформою для діалогу та протидії російським наративам у інформаційному просторі. Ці кроки свідчать про прагнення Німеччини будувати стійкі суспільні зв'язки, що виходять за межі суто безпекової співпраці.

Можна сказати що зовнішньополітичні підходи Німеччини до розширення ЄС та НАТО у Центрально-Східній Європі зазнали значної трансформації,

особливо під впливом російської агресії проти України. Історично Німеччина прагнула розширити зону безпеки на схід, що відповідало її власним інтересам безпеки та прагненню зміцнити свою позицію в Європі. Ця тенденція була підкріплена інтелектуальним розвитком у німецьких аналітичних центрах, які вже давно виступали за більш проактивну та самостійну роль Німеччини в міжнародній безпеці.

Zeitenwende канцлера Шольца стала каталізатором для формалізації та прискорення цього зсуву. Німеччина взяла на себе зобов'язання значно збільшити оборонні витрати та надавати суттєву підтримку Україні, що є прямим наслідком порушення Росією європейського безпекового порядку. Проте, незважаючи на ці рішучі кроки, спадщина *Ostpolitik* та історична обережність іноді створюють напругу між заявленими намірами та практичною реалізацією, особливо щодо постачання певних видів військової допомоги.

У контексті Західних Балкан, Німеччина демонструє довгострокову прихильність до регіональної стабільності та інтеграції в ЄС, що підтверджується її ініціативою Берлінського процесу та рішучою підтримкою Плану зростання ЄС. Інтеграція в НАТО розглядається як важливий каталізатор для ширших реформ, що сприяють європейській інтеграції. Однак, "втома від розширення" в ЄС, повільний прогрес у внутрішніх реформах на Західних Балканах та посилення зовнішніх впливів з боку Росії та Китаю створюють значний розрив у довірі, що загрожує європейському шляху регіону.

Щодо країн Східного партнерства, російське вторгнення в Україну змусило Німеччину та ЄС переглянути свою політику, визнавши розширення геополітичною необхідністю та відкинувши ідею російської сфери впливу. Політика Німеччини щодо Молдови є проактивною та багатосторонньою, поєднуючи політичну підтримку з вагомою фінансовою та безпековою допомогою. Натомість, підхід до Грузії є умовним, де демократичний відступ призводить до призупинення інтеграційного прогресу та скорочення співпраці, що підкреслює пріоритет дотримання демократичних принципів.

Еволюція українсько-німецьких відносин є найбільш яскравим прикладом трансформації німецької зовнішньої політики. Відносини, що поглибилися після 2014 року, зазнали кардинальних змін після 2022 року, коли Німеччина перейшла від стриманості до рішучої підтримки України, надаючи значну військову, фінансову та гуманітарну допомогу. Позиція Німеччини щодо членства України в НАТО також змінилася, тепер вона підтримує майбутнє членство України. Проте, повне членство України в НАТО залишається складним питанням, оскільки союзники балансують між підтримкою та уникненням прямої конфронтації з Росією.

Загалом, Німеччина, незважаючи на внутрішні протиріччя та історичні обтяження, все більше позиціонує себе як провідну силу в євроатлантичній інтеграції Центральної та Східної Європи. Її зовнішньополітичні підходи тепер характеризуються більшою рішучістю, значними фінансовими та військовими інвестиціями, а також диференційованим, але стратегічно обґрунтованим залученням до регіону. Успіх цього підходу матиме значні наслідки для майбутнього європейської безпеки та стабільності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

Німецька політика щодо Західних Балкан є зразком "стабілізаційного" лідерства, що використовує перспективу членства в ЄС як головний важіль (conditionality) для просування миру, демократії та регіональної співпраці. Започаткування Берлінського процесу у 2014 році закріпило роль Німеччини як головного посередника в регіоні, спрямованого на вирішення двосторонніх конфліктів та економічну інтеграцію регіону. Однак, ключовим викликом залишається конкуренція з третіми геополітичними гравцями (Росія, Китай) та внутрішня втома від розширення в самому ЄС. Це створює загрозу "зависання" процесу інтеграції, що може підірвати німецькі зусилля та сприяти зростанню націоналізму та нестабільності в регіоні.

Позиція Німеччини щодо країн Східного партнерства (Україна, Молдова, Грузія) зазнала найбільш драматичної корекції. До 2022 року ця політика була обережною, надаючи перевагу "політиці сусідства" над обіцянками членства, переважно з метою уникнення прямої конфронтації з Росією. Повномасштабна агресія Росії зруйнувала цей підхід, змусивши Німеччину визнати стратегічний імператив швидкої інтеграції. Німеччина стала ключовим прихильником надання статусу кандидата в ЄС та подальшого членства для цих держав, усвідомлюючи, що безпековий кордон Європи пролягає саме тут. Це свідчить про перехід від політики "уникнення ризику" до політики "формування стійкості" через розширення демократичного простору.

Еволюція українсько-німецьких відносин є найбільш динамічним і значущим результатом "Zeitenwende". Відносини пройшли шлях від критичного діалогу (зосередженого на Мінських домовленостях та енергетичних розбіжностях) до стратегічного партнерства, підкріпленого безпрецедентною військовою, фінансовою та гуманітарною підтримкою. Німеччина перетворилася на одного з найбільших донорів та ключового адвоката України на шляху до ЄС, що підтвердило її готовність брати на себе геополітичне лідерство. Для України це означає не лише критично важливу підтримку у

протистоянні агресії, але й вирішальне плече у процесах реформ, тоді як для Німеччини це є випробуванням її нової, більш рішучої зовнішньої політики.

Політика Німеччини щодо держав-кандидатів та країн Східного партнерства є наймасштабнішим показником її геополітичного повороту, ілюструючи перехід від обережності до стратегічної рішучості.

Щодо Західних Балкан (3.1), Німеччина закріпила свою роль регіонального стабілізатора через "Берлінський процес", використовуючи перспективу членства в ЄС для просування миру та реформ. Однак, виклики, пов'язані з внутрішньою втомою від розширення та геополітичною конкуренцією, ставлять під загрозу успіх цього багаторічного німецького проєкту.

Найбільш значуща зміна відбулася у політиці щодо держав Східного партнерства (3.2), яка до 2022 року була позначена стратегічною амбівалентністю. Агресія Росії змусила Німеччину відмовитися від політики "сусідства" та визнати право України, Молдови та Грузії на членство в ЄС і НАТО як єдину дієву форму захисту європейської безпеки. Цей радикальний поворот підкреслив, що Німеччина тепер розглядає інтеграцію цих країн як стратегічний імператив, а не просто як опцію.

Еволюція українсько-німецьких відносин (3.3) є квінтесенцією цієї трансформації. Відносини пройшли шлях від критики до стратегічного партнерства, підкріпленого безпрецедентною військовою допомогою. Німеччина стала ключовим адвокатом євроінтеграції України, демонструючи, що нова німецька зовнішня політика готова нести військово-політичний тягар заради захисту демократії на східному кордоні Європи.

Загалом, політика Німеччини у цьому розділі відображає її нову роль провідної європейської держави безпеки, яка використовує інтеграцію як найважливіший інструмент геополітичної конкуренції та забезпечення довгострокового миру на континенті.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можна зробити низку важливих узагальнень, що дозволяють глибше зрозуміти зовнішньополітичний курс Німеччини у постбіполярний період та його вплив на європейську й євроатлантичну інтеграцію держав Центрально-Східної Європи.

Однією з ключових відправних точок сучасної зовнішньої політики Німеччини стало її возз'єднання. Ця подія не лише відновила повний суверенітет країни, а й поставила її перед необхідністю довести своїм партнерам мирний характер подальшого розвитку. Саме тому Німеччина зробила ставку на глибоку інтеграцію в багатосторонні структури, передусім ЄС і НАТО, що дозволило зняти побоювання щодо можливої гегемонії.

Роль Німеччини у процесах розширення Європейського Союзу та НАТО була вирішальною. Берлін не тільки виступав за інтеграцію країн Центральної та Східної Європи, а й створював умови для їхньої політичної та економічної модернізації. Саме завдяки підтримці Німеччини держави Вишеградської групи змогли інтегруватися у західні інституції, що значно посилило європейську єдність. У цьому проявився стратегічний прагматизм ФРН: розширення ЄС і НАТО не лише зменшувало зони нестабільності, а й відкривало нові економічні можливості для самої Німеччини.

Особливе місце у зовнішній політиці ФРН займають відносини зі Сполученими Штатами. Незважаючи на суперечності, особливо у питаннях війни в Іраку чи економічної політики, США залишаються головним безпековим партнером Німеччини. Навіть певні прояви прагнення до стратегічної автономії не заперечують факту: без трансатлантичної співпраці Німеччина не здатна гарантувати власну та європейську безпеку.

Трансформація відносин із Росією стала для Німеччини одним із найбільших викликів. Довгий час у Берліні панувала віра в те, що «зміни через торгівлю» здатні інтегрувати Росію у європейський простір. Проте анексія Криму у 2014 році, а особливо повномасштабна агресія проти України у 2022 році продемонстрували хибність цього підходу. Саме ці події змусили

Німеччину здійснити справжній «Zeitenwende» — кардинальний поворот до політики стримування, збільшення оборонних витрат та відмови від енергетичної залежності від Росії.

Нині Німеччина постала перед дилемою між історичною пацифістською традицією та новою необхідністю розбудови військового потенціалу. Якщо раніше ФРН позиціонувала себе як «цивільна сила», то зараз вона змушена поєднувати м'яку і жорстку силу, аби відповідати новим геополітичним реаліям. Цей внутрішній конфлікт ще тривалий час визначатиме характер німецької зовнішньої політики.

Отже, підсумовуючи результати дослідження, Зовнішня політика Німеччини у постбіполярний період є прикладом складної адаптації до глобальних змін. Вона ґрунтується на поєднанні історичних уроків і нових викликів, намагаючись збалансувати економічні інтереси, потребу у безпеці та зобов'язання перед союзниками. Водночас роль Німеччини у європейській та євроатлантичній інтеграції країн Центрально-Східної Європи була і залишається визначальною.

Головний висновок полягає у тому, що ФРН остаточно закріпилася як один із провідних геополітичних гравців Європи, але ця роль вимагає від неї значно більшої відповідальності. У майбутньому Німеччина буде змушена не лише підтримувати інтеграційні процеси, а й активно формувати європейську безпекову архітектуру. Це відкриває перед нею нові можливості, але водночас накладає і серйозні зобов'язання.

Практичне значення цього дослідження полягає у тому, що воно дозволяє глибше усвідомити сучасну роль Німеччини у міжнародних відносинах, а також виробити рекомендації для подальшого розвитку європейської співпраці. Я переконаний, що майбутнє стабільної та безпечної Європи значною мірою залежатиме від того, наскільки відповідально і послідовно діятиме Німеччина у найближчі десятиліття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Adenauer, K. Germany and NATO - 1955. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_185912.htm
2. Adomeit, H. NATO's Eastward Enlargement: What Western Leaders Said. URL: <https://www.baks.bund.de/en/working-papers/2018/natos-eastward-enlargement-what-western-leaders-said>
3. Atlantic Council. [Immediate steps that Europe can take to enhance its role in NATO defense]. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/immediate-steps-that-europe-can-take-to-enhance-its-role-in-nato-defense/>
4. Bossong, R.; Lang, K.-O.; Lippert, B.; von Ondarza, N. Turning the EU into a Life Insurance Policy - Stiftung Wissenschaft und Politik. URL: <https://www.swp-berlin.org/publikation/turning-the-eu-into-a-life-insurance-policy> (та/або .pdf)
5. Boyadjiev, K. Why were Bulgaria and Romania expeditiously admitted into the EU with so many lingering issues?. URL: <https://www.quora.com/Why-were-Bulgaria-and-Romania-expeditiously-admitted-into-the-EU-with-so-many-lingering-issues>
6. Brummer, K.; Oppermann, K. Germany's Foreign Policy after the End of the Cold War: “Becoming Normal?”. URL: https://www.researchgate.net/publication/365789270_Germany's_Foreign_Policy_after_the_End_of_the_Cold_War_Becoming_Normal
7. Bugajski, J. Return of the Balkans: Challenges to European Integration and U.S. Disengagement. URL: <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1326&context=monographs>
8. Bulmer, S. Germany and the European Union. URL: <https://oxfordre.com/politics/display/10.1093/acrefore/9780190228637.001.001/acrefore-9780190228637-e-1063>

9. Cihelková, E.; Krè, J. The German Approach towards the Accession of Poland and the Czech Republic to the EU. URL: <https://aop.vse.cz/pdfs/aop/2008/01/01.pdf>
10. Clapp, S. EU–NATO cooperation. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/772922/EPRS_BR I\(2025\)772922_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/772922/EPRS_BR I(2025)772922_EN.pdf)
11. Deutscher Bundestag. Motion: A European future for Georgia. URL: <https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2024/kw41-de-georgien-antra g-en-1023276>
12. Edström, H. Full article: Exploring NATO's enlargements in Northern Europe: Theorizing military transformation. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01495933.2023.2182111>
13. Eellend, J. Germany Returns to the Baltic Sea. URL: <https://www.fpri.org/article/2016/11/germany-returns-baltic-sea/>
14. European Commission. Two new members join the EU family. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_06_1900
15. European Union. EU enlargement. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-enlargement_en
16. Federal Foreign Office. Germany and the Republic of Moldova: Bilateral relations. URL: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/laenderinformationen/moldau-node/moldovarepublicof-229530>
17. Friedrich-Ebert-Stiftung. The united Germany in the post-bipolar world / Eckhard Lübckemeier. URL: <http://library.fes.de/fulltext/aussenpolitik/00034.html>
18. Gazeta Express. Sot në Berlin mbahet samiti i radhës i Procesit të Berlinit, Kosova përfaqësohet nga Kurti URL: <https://www.gazetaexpress.com/uk/sot-ne-berlin-mbahet-samiti-i-radhes-i-procesit-te-berlinit-kosova-perfaqesohet-nga-kurti/>

19. Gazeta Express. UK announces new Special Envoy to the Western Balkans
<https://www.gazetaexpress.com/uk-announces-new-special-envoy-to-the-western-balkans/>
20. Gerbet, P. European Community aid to the former Eastern bloc. URL:
<https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/182b8251-be2d-40ec-9337-08a86c33cd70>
21. German Council on Foreign Relations. Rethinking the EU's Eastern Enlargement and... URL:
https://dgap.org/system/files/article_pdfs/dgap-report-2023-01-EN-Rethinking%20EU's%20Eastern%20Enlargement_0.pdf
22. Germany Reiterates Its Strong Support for Romania's Accession to the Schengen Zone. URL:
<https://atozserwisplus.com/immigration-news/germany-reiterates-its-strong-support-for-romania's-accession-to-the-schengen-zone>
23. Helwig, N. Out of order? The US alliance in Germany's foreign and security policy. URL:
<https://www.spf.org/jpus-insights/spf-worldviews-on-the-united-states-en/world-views-on-the-united-states005.html>
24. Horst, J. Gorbachev Agrees to Membership of a United Germany in NATO. URL:
<https://www.ebsco.com/research-starters/military-history-and-science/gorbachev-agrees-membership-united-germany-nato>
25. Ioannides, I. EU enlargement and the Western Balkans' long and winding accession path. URL:
<https://revistaidees.cat/en/lampliacio-de-la-unio-europea-i-el-llarg-i-complex-proces-dadhesio-dels-balcans-occidentals/>
26. Jamestown. GERMANY ENDORSES BALTIC STATES FOR NATO MEMBERSHIP. URL:
<https://jamestown.org/program/germany-endorses-baltic-states-for-nato-membership/>

27. Joint Declaration following the first EU-Republic of Moldova Summit. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/news/joint-declaration-following-first-eu-republic-moldova-summit-2025-07-04_en
28. Joint Statement by the Foreign Ministers of France, Germany and Poland on Georgia. URL: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/2689334-2689334>
29. Joint statement by the Ministers for European Affairs of the Weimar Triangle. URL: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/weimar-triangle-2690460>
30. Kieninger, S. The Helmut Kohl Transcripts: NATO Enlargement. URL: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/helmut-kohl-transcripts-nato-enlargement>
31. Kravchyk, V.; Gerasymchuk, S. ZEITENWENDE: PERSPECTIVES FROM GERMANY AND CENTRAL EUROPE. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/21880.pdf>
32. Krushelnycky, A. Baltics: German Comment Heightens Concern Over NATO Entry. URL: <https://www.rferl.org/a/1094217.html>
33. Kundnani, H. The United States in German Foreign Policy. URL: https://www.gmfus.org/sites/default/files/Kundnani_USGermanyForeignPolicy_Apr16.pdf
34. Liu, E. German-Russian Relations: A History and the Way Ahead. URL: <https://sites.bu.edu/pardeeatlas/advancing-human-progress-initiative/german-russian-relations-a-history-and-the-way-ahead/>
35. Maihold, G.; Mair, S.; Müller, M.; Vorrath, J.; Wagner, C. German Foreign Policy in Transition. URL: <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2021RP10/>
36. Ministry of foreign affairs of the Republic of Latvia. NATO enlargement discussion. URL: <https://www2.mfa.gov.lv/en/security-policy/co-operation-with-nato-member-states-and-candidate-countries/nato-enlargement-discussion>

37. New Voice. Шольц заявив, що найближчим часом Україна не вступить в НАТО. URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/vstup-ukrajini-v-nato-sholc-zayaviv-shcho-nayblizhchim-chasom-ukrajina-ne-vstupit-v-alyans-50488627.html>
38. Office of the Press Secretary. Fact Sheet: U.S.-Germany Security Cooperation. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/06/07/fact-sheet-u-s-germany-security-cooperation>
39. Oppermann, M. Germany after 1990. URL: <https://www.kas.de/en/germany-after-1990>
40. Pant, H. Germany's First National Security Strategy: Scope and Limitations. URL: https://icwa.in/show_content.php?lang=1&level=3&ls_id=9673&lid=6195
41. Paumen, A. German Foreign Policy Reluctance and NATO's Strategic Goals. URL: <https://www.american.edu/sis/centers/transatlantic-policy/articles/20230522-german-foreign-policy-reluctance-and-nato-s-strategic-goals.cfm>
42. Pieńkowski, J.; Szymańska, J. Romania, Bulgaria Gain Full Membership Rights in the Schengen Area. URL: <https://pism.pl/publications/romania-bulgaria-gain-full-membership-rights-in-the-schengen-area>
43. Prism UA - Українська призма. Zeitenwende: погляд з Німеччини та Східної Європи. URL: <https://prismua.org/zeitenwende-perspectives-from-germany-and-central-europe/>
44. Radio Free Europe/Radio Liberty. In New Book, Merkel Justifies Stance On Ukraine At 2008 NATO Summit. URL: <https://www.rferl.org/a/merkel-putin-germany-russia-ukraine-2008-nato-summit-trump/33216723.html>

45. Seydak, P. The Role of Germany in an Enlarging and an Enlarged Europe. URL: https://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/09_spd_06_seydak.pdf
46. Smith, N. Rearing Europe. URL: <https://www.phenomenalworld.org/analysis/rearming-europe/>
47. Speck, U. Power and Purpose: German Foreign Policy at a Crossroads. URL: <https://carnegieendowment.org/posts/2014/11/power-and-purpose-german-foreign-policy-at-a-crossroads?lang=en>
48. The international issue of German reunification. URL: <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/df06517b-babc-451d-baf6-a2d4b19c1c88/7239caaa-e861-47fc-a4bb-7dbe4276f17a>
49. The Nord Stream pipe dream: How an outdated Ostpolitik misguided Germany's foreign policy toward Russia. URL: <https://kjis.org/journal/view.html?uid=292&&vmd=Full>
50. Töglhofer, T. Widening Without Falling Apart: Germany's EU Enlargement Policy. URL: <https://dgap.org/en/research/publications/widening-without-falling-apart-germanys-eu-enlargement-policy>
51. Vaiksnoras, V. The Role of Baltic Defence Co-operation for the Security of Estonia, Latvia and Lithuania. URL: <https://www.nato.int/acad/fellow/99-01/vaisknoro.pdf>
52. Webber, D. Introduction: German European and foreign policy before and... URL: https://www.researchgate.net/publication/240521906_Introduction_German_European_and_foreign_policy_before_and_after_unification
53. Еволюція Балканської політики Європейського Союзу. URL: <https://file.lib.in.ua/pdf/martynov-andrii-evoliutsiia-balkanskoi-polityky-yevropeiskoho-soiuzu-1989-2009-rr.pdf>
54. Європейські та євроатлантичні перспективи України. Bintel. 2015. URL: [http://bintel.com.ua/uk/article/nato-ukr/.](http://bintel.com.ua/uk/article/nato-ukr/)

55. Західні Балкани: Невиконана обіцянка членства в ЄС. URL: <https://indeksonline.net/uk/balkani-perendimor-premtim-i-pambajtur-i-antaresi-mit-ne-be/>
56. Західні Балкани без німецького емісара: Який вплив це матиме на Косово?. URL: <https://www.gazetaexpress.com/uk/balkani-perendimor-pa-emisar-gjerman-cfa-re-efekti-do-te-kete-per-kosoven/>
57. Коронакриза: Євросоюз дає €3,3 мільярда на підтримку Західних Балкан. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3020625-koronakriza-evrosouz-dae-33-milarda-na-pidtrimku-zahidnih-balkan.html>
58. Німеччина відправить до Косова 150 військових. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/10/6/7170888/>
59. Приймак Б.І. Політика Німеччини щодо держав Центральної та Східної Європи у період канцлерства Ангели Меркель. URL: https://drive.google.com/file/d/1fAJ4wUAgMdaDB5CpO_Pc13GSW8u1MSbO/view?usp=sharing
60. Результати експертного опитування «Глобальна стратегія ЄС: Місце, роль і вклад України». Геостратегія. 2017. URL: <http://geostrategy.org.ua/ua/analitika/item/1223-rezultati-ekspertnogo-opituvannya-globalna-strategiya-es-mistse-rol-i-vklad-ukrayini>. (дата звернення: 21.04.2017).